

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: ČJ – AJ

Ženské postavy v ještědských prózách Karolíny
Světlé

Women Characters in a Ještěd Works by Karolína
Světlá

Bakalářská práce: 09-FP-KČL-B-14

Autor:

Adriana Jakubová

Podpis:

.....

Adresa:

Pod Skalkou 1438

463 11 Liberec 30

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
53	0	0	0	39	0

V Liberci dne: 19. 8. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra českého jazyka a literatury

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát):   Adriana JAKUBOVÁ

adresa: Pod Skalkou 1438, 463 11 Liberec 30

studijní obor (kombinace):   Specializace v pedagogice (ČJ - AJ)

Název BP: **Ženské postavy v ještědských prózách Karolíny Světlé**

Název BP v angličtině: **Woman Characters in a Ještěd Works by Karolína Světlá**

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Konzultant:

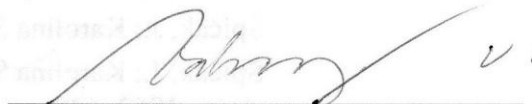
Termín odevzdání: květen 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 24. dubna 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):   ADRIANA JAKUBOVÁ

Datum: 13.5.2009

Podpis: Jakubová

Název BP: ŽENSKÉ POSTAVY V JEŠTĚDSKÝCH PRÓZÁCH KAROLÍNY SVĚTLÉ

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Cíl: Vytvoření typologie ženských postav v autorčiných povídkách a románech z Podještědí.

Požadavky: Prostudování dostupných pramenných materiálů a sekundární literatury.

Metody: Strukturální analýza, interpretace a syntéza.

Literatura: Světlá, K.: Kříž u potoka. Praha : Knížní klub, 1994. 241 s.
Světlá, K.: Vesnický román. Praha : Československý spisovatel, 1973. 213 s.
Světlá, K.: Kantůrčice. Praha : Družstvo Nová osvěta v Praze, 1947. 233 s.
Světlá, K.: Nemodlenec. Praha : ČS, 1976. 266 s.
Světlá, K.: Frantina. Praha : ČS, 1974. 229 s.
Světlá, K.: Kresby z Ještědí. Praha : SNKLU, 1961. 198 s.
Světlá, K.: Ještědské povídky. Praha : SNKLHU, 1954. 580 s., 16 s. obr. příl.
Nováková, T.: Karolina Světlá, její život a její spisy. Praha : Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890. 159 s.
Dub, O.: Karolína Světlá. Severočeské nakl., 1975. 71 s.
Řepková, M.: Vypravěčské umění Karoliny Světlé : K proměnám tématu a tvaru její ještědské prózy. Ústí nad Labem : Severočeské nakl., 1977. 293 s.
Janáček, J.: Devět fejetonů o Karolíně Světlé. Liberec : Česká beseda, 1999. 26 s.
Řepková, M.: Ještědská próza K.S. In Český jazyk a literatura 20, 1969/70 s. 296 a 341.
Malínský, J.: Moderní pohled na ještědské prózy Karoliny Světlé. Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé Č. 9 (1981), s. 18-20.
Špičák, J.: Karolina Světlá. Praha : Melantrich, 1980. 407 s.
Špičák, J.: Karolina Světlá : Studie s ukázkami z díla. Praha : Svobodné slovo, 1962. 428 s.

Čestné prohlášení

Název práce: Ženské postavy v ještědských prózách Karolíny Světlé
Jméno a příjmení autora: Adriana Jakubová
Osobní číslo: P07000647

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 19. 8. 2011

Adriana Jakubová

Poděkování

Především bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D. za trpělivost při vedení práce a její cenné rady a podnětné připomínky. Velký dík náleží také mé rodině a přátelům, kteří mě během studia všestranně podporovali.

Ženské postavy v ještědských prózách Karolíny Světlé

RESUMÉ

Bakalářská práce se věnuje ženským hrdinkám vybraných ještědských próz Karolíny Světlé. Syntetická část přibližuje život autorky a nejzásadnější vlivy, které působily na její tvorbu. Pro lepší pochopení záměrů, s jakými autorka vytvářela své hrdinky, seznamuje s pozicí ženy v 2. polovině 19. století a zaměřuje se na její práva, povinnosti a rozvoj ženského vzdělávání za působení Světlé. Těžiště práce spočívá v analýze a interpretaci ženských postav na základě vnějších a vnitřních charakteristik, jejich chování, duševního i citového života, odlišných způsobů jednání a morálních a etických postojů. Práce předkládá návrh možné typologie konkrétních hrdinek ještědských próz dle společných vlastností a znaků. Nejvýznamnější zástupce jednotlivých typů postav detailně popisuje v jejich charakteristice, myšlení, vztahu k okolí a poukazuje na odlišnosti, respektive podobnosti mezi jednotlivými postavami.

Klíčová slova:

Karolína Světlá, literární postava, ženské hrdinky, ještědská próza, typologie

Women Characters in a Ještěd Works by Karolína Světlá

SUMMARY

This Bachelor thesis deals with female heroes of selected Ještěd proses by Karolína Světlá. The synthetic part introduces the life of the authoress and the major influences affecting her artistic creation. For a better understanding of the intentions with which the writer created her heroines the thesis gives an account on the position of woman in the society of the latter half of 19th century with a focus on her rights, liabilities and development of education of women in Světlá's times. The main theme of the thesis is represented by analysis and interpretation of female characters in Světlá's writings based on external and internal characteristics, their behaviour, spiritual and emotional life, different modes of conduct and moral and ethical attitudes. The thesis proposes a possible classification of particular heroines of Světlá's Ještěd proses based on their common features and signs. The most typical representatives of the individual types are characterised in detail with regard to their personal characteristics, way of thinking and

relationships to their surroundings with an emphasis on their similarities and differences.

Key words:

Karolína Světlá, literary character, female characters, Ještěd works, classification

Ausgewählter Werke der sog. Ještěd-Prosa von Karolína Světlá

RESÜMEE

Die Bachelor-Arbeit widmet sich den Heldinnen ausgewählter Werke der sog. Ještěd-Prosa von Karolína Světlá. Der synthetische Teil bringt das Leben der Autorin und die wesentlichsten Einflüsse auf ihr Schaffen näher. Zum besseren Verständnis der Absichten, mit denen die Autorin ihre Heldinnen schuf, macht die Arbeit mit der Stellung der Frau in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts bekannt und orientiert sich auf ihre Rechte, Pflichten sowie auf die Entwicklung der Bildung der Frau in der Schaffenszeit der Schriftstellerin Karolína Světlá. Der Schwerpunkt der Arbeit beruht in der Analyse und Interpretation der Frauengestalten auf der Grundlage äußerer und innerer Charakteristiken, ihres Verhaltens, des geistigen sowie des Gefühlslebens, der unterschiedlichen Arten des Handelns und der moralischen sowie ethischen Standpunkte. Die Arbeit bringt einen Entwurf der möglichen Typologie konkreter Frauengestalten der Ještěd-Prosa anhand der gesellschaftlichen Eigenschaften und Merkmale zur Vorlage. Die bedeutendsten Vertreter der einzelnen Typen der Gestalten beschreibt die Arbeit detailliert in ihrer Charakteristik, in ihrem Denken, im Verhältnis zur Umgebung, wobei sie auf Unterschiedlichkeiten bzw. Ähnlichkeiten zwischen den jeweiligen Gestalten verweist.

Stichworte:

Karolína Světlá, Literarische Figur, Frauengestalten, Ještěd-Prosa, Typologie

Obsah

1.	Úvod	2
2.	Karolína Světlá	3
2.1	Osobnost Karolíny Světlé.....	3
2.2	Kariéra spisovatelky	5
2.2.1	Literární tvorba	6
2.2.2	Literární zařazení	8
2.2.3	Jazyk	10
2.2.4	Postavy.....	10
2.2.5	Odbornost	11
2.3	Ještědská tvorba.....	12
2.3.1	Ještědské povídky	13
2.3.2	Ještědské romány	14
2.4	Pramenná základna.....	17
3.	Úloha ženy v 19. století a emancipační úsilí Karolíny Světlé	20
4.	Postava a její typologie	23
4.1	Postavy–hypotézy a postavy–definice Daniely Hodrové	24
4.2	Ploché a plastické postavy E. M. Forstera.....	25
4.3	Proppova a Bremondova typologie funkcí postav	25
5.	Ženské postavy ještědských próz.....	27
5.1	Vnitřní charakteristika	27
5.2	Vnější charakteristika	28
5.3	Typologie ženských postav ještědských próz.....	32
5.3.1	ŽENY-SPASITELKY DRUHÝCH	33
5.3.2	ŽENY-LOUTKY V RUKÁCH SPOLEČNOSTI	38
5.3.3	ŽENY POKROKOVÉ	41
5.3.4	ŽENY S TVRDÝM SRDCEM	44
6.	Závěr	49
7.	Seznam literatury a zdrojů	51
7.1	Primární	51
7.2	Sekundární.....	51

Seznam použitých zkratek a symbolů

aj.	a jiné
č.	číslo
FP	Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
KČL	Katedra českého jazyka a literatury
např.	například
roč.	ročník
s./str.	strana
STAG	informační systém studijní agendy
TU/TUL	Technická univerzita v Liberci
tzv.	takzvaný
vyd.	vydání

1. Úvod

Tato bakalářská práce si klade za cíl vytvořit typologii ženských postav v ještědských románech a povídkách Karolíny Světlé. Ta do svých hrdinek často promítala vlastní názory a myšlenky, proto se v první kapitole teoretické části věnuji jejím životním osudům a vlivům, které na ni působily. Dále se zaměřuji na její spisovatelskou kariéru, ve které se zabývám základní charakteristikou jejích děl, otázkou odbornosti a jazykových rysů.

Druhá kapitola se týká postavení ženy ve druhé polovině 19. století. Dle odborné literatury je zprostředkován pohled na úlohu ženy v tehdejší společnosti, její práva a povinnosti. Zvláštní pozornost je věnována otázce ženského vzdělávání a emancipačním snahám Karolíny Světlé.

Třetí kapitola seznamuje s několika literárněvědnými přístupy a prostředky užívanými při zkoumání charakteristik, členění a typologie literárních postav. Zde zmiňuji nejvýznamnější literární teorie zabývající se literární postavou.

Dále následuje již vlastní výzkumná práce. Nejprve se věnuji vnější charakteristice, poukazují na fyzické znaky ženských hrdinek ještědských próz a na to, jak se v rámci jednotlivých postav opakují. Vnitřní charakteristika je zmíněna okrajově, pouze přibližují, jak je nám vnitřní svět postavy zprostředkováván, jelikož konkrétní psychické vlastnosti jsou detailně analyzovány a popsány v typologii. V té přicházím s možností rozdělení ženských hrdinek dle nejvýraznějších charakterových znaků, které můžeme u postav Světlé vysledovat. V každé skupině nejprve popisují obecné znaky daného typu a následně vybírám několik typických zástupkyň, u nichž lze nalézt shodné charakteristiky. Tyto postavy mezi sebou porovnávám a vyzdvihuji jejich podobnosti, respektive rozdílnosti. Největší prostor je v rámci každé skupiny věnován osobnostem hlavních hrdinek ještědských románů, jejichž charakteristiky jsou nejvíce prokreslené. K nim vybírám několik dalších zástupkyň z řad hrdinek ještědských povídek, u kterých lze najít obdobné znaky, a následně je konfrontuji nejen mezi sebou v rámci skupiny, ale i s dalšími typy.

Hlavní studijní literaturou pro tuto práci jsou autorčiny velké ještědské románové skladby – Vesnický román, Kříž u potoka, Kantůrčice, Frantina, Nemodlenec a povídkový soubor Ještědské povídky.

2. Karolína Světlá

2.1 Osobnost Karolíny Světlé

... energická, spíše zajímavá, než půvabná dívka, ... přísně vychovaná slečna z měšťanské rodiny pražské, korektní nevěsta vzorného poněkud pedantického profesora, která posud neměla ni nejmenší maličkostí se projevit literárně.¹

Tak mluví Arne Novák o začínající spisovatelce Karolíně Světlé, v dnešní době považované za jednu z nejvýznamnějších postav májové generace, která měla zásadní vliv na rozvoj a utváření národní literatury v 19. století. Pro pochopení literární tvorby Světlé je třeba se nejprve seznámit s hlavními vlivy a událostmi, které se podílely na formování její osobnosti.

Narodila se 24. února 1830 na Starém Městě v Praze jako Johana Rottová. Rodina, ze které pocházela, patřila k vyšším vrstvám tehdejší měšťanské společnosti. Spolu se svou sestrou, později také známou spisovatelkou, Žofií Podlipskou, vyrůstala v ovzduší tradičních německých mravů. Kvůli přísnému absolutismu k ní nedoléhal zvenčí téměř žádný vlastenecký ruch. Český lid, česká řeč, české umění byly v tehdejší době ku posměchu a opovrhování většině lépe situovaných obyvatel. *Bylo to tak běžné všemu českému se smáti, tím opovrhovati a za sprosté to prohlašovati, činili tak i rodilí Čechové hanbíce se za svůj původ a zapírajíce jej.²* Ovšem rodina Rottů zůstávala neponěmčena. Babička vyprávěla pořekadla, pohádky a přísloví, prostřednictvím nichž se malá Johana seznamovala s českou lidovou slovesností, otec zase při procházkách vykládal barvitě příběhy z historie staré Prahy, které měly poučný i výchovný charakter. Tím podněcovali, spíše mimovolně než cíleně, v děvčátku zájem o českou zemi a vytvořili živnou půdu pro jeho další myšlenkový vývoj. *Dávno před tím, než jsem věděla, co to je národ a dějiny jeho, pravil mi jakýsi pud, že se šedými těmi pomníky minulosti mladé moje žití souvisí, že k nim náležím a oni ke mně.³*

Zásluhy otce sahají ovšem ještě mnohem dál. Eustach Rott přišel do Prahy jako chudý venkovský chlapec, který se přičinlivostí a pílí vypracoval až na majetného

---

¹ NOVÁK, Arne. Zvony domova. S. 307

² SVĚTLÁ, Karolína. Upomínky Karolíny Světlé. S. 201

³ Tamtéž, s. 20

a úspěšného obchodníka. Nezapomněl ovšem nikdy na svůj původ a celý život dcerám vštěpoval nutnost vážit si poctivé lidské práce. Zvykem se staly pravidelné nedělní návštěvy chudých, při nichž poukazoval na těžký život služek, mlékařek, dělníků, kteří vykupují blahobyť ostatních svým zdravím při práci v těžkých a nezdravých podmínkách. *Jak se potěšíme procházkou naší a až se vrátíme domů, čeká tam na nás laskavá naše matka, krytý stůl, pohodlný byt, všeho hojnost, čeho k životu nám potřebí. A či to zásluhou, děti? Jedině oněch pracovitých lidí, s nimiž jsem vás právě seznámil, v jejichžto jste teď meškaly dílnách tak smutných, nezdravých, jimž bývá pilnost jejich tak nedostatečně odměněna, že stále zápasí s nouzí a hladem.*⁴ Jeho smyslu pro spravedlnost se přičilo jakékoliv bezpráví, zvláště to, které se páchalo na chudých a bezbranných.⁵ Obě dcery tak měly od útlého věku před očima kontrast mezi chudobou těžce pracujících a blahobytem obchodníků, který si Johana začala velmi brzy uvědomovat, a proto se problematikou sociální nerovnosti zabývala jako aktivní činitel po celý život. Usilovala o spravedlivější uspořádání mezi lidmi, položila základy k sociálnímu osvobození utlačovaných a využívaných, zvláště žen. Více se této otázce věnuje kapitola o emancipačním úsilí.

Další okolností, která měla vliv na utváření pozdějších názorů Světlé, byl rodinný původ. Rodina z matčiny strany byla původu českoněmeckého a vyznání katolického, naopak rodina z otcovy strany původu ryze českého a tajně se hlásila k víře českobratrské. Dědeček byl německý voják, který přišel do Čech a zde se oženil s chudou vesnickou dívkou. Tato rozdílnost smýšlení a odlišné rodinné tradice poskytly Světlé bohatý motivický zdroj. Ve svých dílech zdůrazňovala prvky českobratrské víry, kterou považovala za oporu a základnu českého národa.

Výchova obou děvčat, i přes odlišné klima v rodině, směřovala k tradičnímu německému modelu. Očekávala se poslušnost, kázeň, způsobnost a zvláště dodržování všech společenských konvencí. Malá Johana se ale bohužel už od raného věku projevovala zcela odlišně, než jí ukládala dobová pravidla. Na přání matky a dědečka byla poslána na převýchovu do německé školy. Nedokázala však tiše poslouchat školské výklady, které hanily češství a překrucovaly vše, s čím ji otec seznamoval. Odmítala mechanické učení bez bližšího porozumění a zvláště obtížně si zvykala na německý jazyk, který se jí měl stát vnucenou mateřštinou. Dostávala se tak často do konfliktů s nadřízenou mocí a její školní léta byla protkána bolestí a trpkým zklamáním.

---

⁴ SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky Karoliny Světlé. S. 115

⁵ DUB, Ota. Karolína Světlá. S. 12

Své názory již v dětství otevřeně vyjádřila v almanachu *Zvuky loutnové*.⁶ Ten se ale shodou nešťastných náhod dostal do rukou učiteli, který u ní shledal spisovatelský talent. Doporučil proto rodičům, aby ji ze školy vzali a svěřili do domácí výchovy. Její myšlenky se až příliš vymykaly okruhu zájmů povolených zámožným dcerám. Otec, jinak velmi liberální člověk, se proti tomuto prvnímu spisovatelskému pokusu tvrdě postavil, Johana byla poté vedena k domácím pracím a bylo jí umožněno učit se pouze francouzštinu, hru na klavír a ruční práce. *Ponejprv ve svém životě byla jsem od otce do pravdy plísněna, výčitkami obsypána, aniž jsem byla s to pochopiti, čím jeho hněv v takové míře jsem zasloužila. Toť se rozumí, že mi podobné „slohové pokusy“ jednou provždy, a to neobyčejně určitě a přísně zapověděl.*⁷

Východiskem v těchto chvílích se stala Johaně četba. Její majetná kmotra ji zásobovala díly německých klasiků – Herdera, Schillera, Goetha, Heina. Vstřebávala do sebe myšlenky těchto pokrokových autorů a ztotožňovala je se svými. Její orientaci pak výrazně pomohl Petr Mužák, nadšený vlastenec, který nastoupil do rodiny jako učitel hudby a který s Johanou sdílel její sny o vzkříšení českého národa a kultury. Seznámil ji se současným českým životem a také s významnými českými osobnostmi jako byli například Josef Kajetán Tyl, Karel Sabina či Pavel Josef Šafařík. Jeho zásluhou poznala Světlá také Boženu Němcovou, ke které ji později po mnoho let pojilo velké přátelství a která se jí v mnohém stala inspirátorkou, zvláště v otázce ženských práv a vzdělávání.

Po roce 1848, kdy dochází ke změně poměrů, bere Mužák Johanu do tehdejší české společnosti, účastní se společně českých plesů, přednášek a seznamuje ji s českým lidem, který dosud neměla možnost skutečně poznat. Roku 1852 spolu vstoupili ve svazek manželský a rok poté se jim narodila dcera Boženka. Rodinné štěstí ale netrvalo dlouho, slabé a neustále churavějící dítě za několik měsíců zemřelo. Tato ztráta způsobila oběma rodičům velké utrpení, ale byl to právě tento životní otřes, který pomohl postavit Johanu Mužákovou na počátek její další životní cesty, tentokrát už jako spisovatelky Karolíny Světlé.

2.2 Kariéra spisovatelky

Po smrti dcery Johana prožívala několikaleté bolestné období, kdy trpěla těžkými depresemi. Se spásnou radou přišel její švagr, doktor Podlipský. Doporučil jí zaměstnávat mysl nějakou duševní činností, která by dala jejímu životu nový smysl a pomohla lépe

---

⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. Karolina Světlá, její život a její spisy. S. 19

⁷ SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky Karolíny Světlé. S. 208

se vyrovnat se smutnou ztrátou. Díky vnuknutí této myšlenky se s novým odhodláním začala od 50. let 19. století cílevědomě věnovat literární činnosti, která se jí stala cestou k zotavení.

Jako mladá a nezkušená spisovatelka debutovala v almanachu Máj roku 1858 zásluhou sestry Žofie. Ta upozornila Vítězslava Hálka, vůdčího organizátora národního kulturního života a jednoho z hlavních iniciátorů almanachu, že se Johana věnuje psaní. Ten si po její intervenci vyžádal ukázkou a povídku *Dvojí probuzení*⁸ otiskl. Zde poprvé vstupuje do literatury pod pseudonymem Karolína Světlá a začíná její téměř třicetileté tvůrčí období, na jehož konci najdeme několik desítek povídek, črtů, novel a románů.

2.2.1 Literární tvorba

V této kapitole se pokusím o charakteristiku literární tvorby Světlé, nahlédnu do literárního zařazení jejích děl, do problematiky idealizace, seznámím s jejím tvůrčím stylem a jazykem, způsobem zobrazení postav a v závěrečné části se stručně zmíním o ději vybraných próz.

*Její literární osobnost i dílo charakterizují dvě základní – v podstatě spojené – ideje: úsilí o lepší, spravedlivý společenský řád, v němž by člověk nebyl omezován starými předsudky, konvencemi a dogmaty falešné, peněžnické morálky, určované světským i církevním panstvím, a myšlenka národní, pochopená především jako idea národního uvědomění, pevně opřené o pokrokové myšlenkové tradice lidu, a tím tedy zároveň i idea boje za kulturní a politická práva českého lidu.*⁹

Literární tvorba Karolíny Světlé je velmi různorodá. Pro svá první díla čerpala látku a náměty z prostředí vyšší pražské společnosti, se kterým byla díky svému původu dobře seznámena, a těchto zkušeností chtěla využít. Ačkoli se jedná o příběhy ze společenského života s nádechem romantismu, kterým byla ovlivněna, nalezneme již zde krystalizující se motivy, které se v různých variacích později stávají těžištěm celé její literární tvorby: kritický pohled na povrchní morálku, boj proti přetvářce a společenské konvenci a konflikt mezi láskou a povinností. Světlé byl od počátku cizí svět elegantní společnosti. *Tušila jsem v tom Pražském „beau monde“ záhy nepřátelský protinárodní živel.*¹⁰ Odsuzovala lhostejnost a morální zkaženost lidí, vyzdvihovala plnění povinností jako největší závazek lidské vůle. Již zde je nejaktivnějším prvkem díla žena a její láska, která naráží na řád

⁸ POHORSKÝ, Miloš. Dílo Karoliny Světlé. In SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 10

⁹ ŠPIČÁK, Josef. Karolína Světlá: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. S. 135.

¹⁰ SVĚTLÁ, Karolína. Upomínky Karoliny Světlé. S. 21

tradiční morálky. Mezi tyto novely řadíme například prózy *Sestry*, *Společnice*, *Láska k básníkovi*, *Několik dní ze života pražského hejska* a další, jejichž tvorbě věnovala autorka prvních osm let své literární činnosti. Tato díla jsou nejvíce poznamenána dobovým vkusem a literární konvencí, vyznačují se přílišným schematismem, jednotvárností a plochostí. Slouží spíše k pobavení ženských čtenářek než k řešení složitých životních otázek.

Pracemi z pražského prostředí jsou také romány *První Češka*, *Poslední paní Hlohovská*, *Černý Petříček*, *Zvonečková královna* a drobné staropražské povídky a črty *Motýl*, *Dcera otce svého*, *Mladá paní Zapletalová*, *Na košatkách*, *Škapuliř*, *Drama zbořeného domu* aj. Zachycují bezohlednou honbu za mamonem, snahu boháčů rozmnožovat svůj majetek na úkor ostatních a získat tak společenskou hodnotu. Kromě kritiky tehdejšího měšťáckého života zde také podává obraz situace na konci 18. století a snaží se osvětlit některé momenty z počátků národního obrození. *Pražské prózy Světlé neřeší jen individuální problematiku, ale odrážejí pronikání liberálních názorů do pražského měšťanstva. Lidé, chtějící žít svobodně, po svém, vítězí i podléhají, ale nové názory zákonitě, a proto nezadržitelně, prolamují šosáckou kůru patricijských rodin.*¹¹ Zde se již přibližuje ke svému vedoucímu tématu úsilím vymodelovat člověka, který neváhá obětovat sám sebe ve prospěch celku.

Dobovému stavu Prahy se věnují také krátká vyprávění a stati *Časové ohlasy*, *Ohlasy z roku 1848*, *Z let probuzení* či *Tendenční povídky pro náš lid*. O recepci soudobého kulturního života, významných událostí a poměrů se Světlá snaží ve svých vzpomínkových prózách, které jsou také významným zdrojem informací o vlastním životě autorky. Vedle drobnějších textů se jedná zvláště o dvě publikace: *Upomínky* (knižně roku 1888 s názvem *Upomínky Karolíny Světlé*) a *Z literárního soukromí* (knižně 1897).

Světlá velmi brzy poznala, že ve skleníkovém prostředí pražské smetánky nenajde vzory pro morální obrodu lidstva. Významným okamžikem pro určení jejího dalšího literárního směřování bylo seznámení s rodištěm Petra Mužáka Světlou pod Ještědem, kam ji odvezl na zotavenou po prodělané životní tragédii a odkud si později vzala svůj pseudonym. Zde, uchváčena nedotčenou krajinou a ryzími charaktery lidí, pochopila, že kořeny vedoucí k nápravě společnosti tkví v lidových vrstvách. Psala sice současně s ještědskými pracemi ještě několik knih z pražského prostředí, avšak za svůj dominantní žánr si zvolila vesnickou prózu, na které dokázala nejlépe zvýraznit kontrast mezi opravdovými lidmi a povrchním měšťanstvem. Vložila své názory, ideje a složité společenské otázky do úst prostým venkovanům, za což byla dobovou kritikou často

---

¹¹ POHORSKÝ, Miloš. Dílo Karolíny Světlé. In SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 21

označována jako *lepší lidová autorka*¹² poutavých, regionálně objevených ještědských povídek. Je nesporné, že hlavní těžiště umělecké tvorby Světlé tkví především v ještědských románech, avšak jejich myšlenková hloubka a společenská naléhavost je staví mnohem výš než jen na úroveň lidového čtení. Nehledala zde pouze náměty pro svá díla, stala se mluvčí obyčejných lidí, aktivně se přihlašovala k problematice českého venkova a podílela se také na zakládání českých škol v Podještědí.

Cestu svých děl vytyčila jasně už od počátku tvorby. Jejím záměrem bylo psát díla pro širokou čtenářskou obec. Neváhala poskytnout své rukopisy pro časopisecká vydání, podporovala vznik lidových edic a veřejných knihoven. Často vydávala svá díla na pokračování v zábavných časopisech – v Osvětě, Světozoru, Ruchu, Květech, aby se co nejrychleji rozšířila z Prahy i do vzdálených obcí.

2.2.2 Literární zařazení

Zařazení autora do toho či onoho literárního směru je často velmi problematické. Ačkoli bývá Světlá označována jako průkopnice českého realismu, její tvorba vykazuje výrazné sepětí ještě s jiným literárním proudem, a to romantismem.

V romantické literatuře autoři navazovali na národní kultury, vraceli se k původním, nejobyčejnějším vrstvám lidí, zdůrazňovali svobodnou tvořivost, fantazijnost, citovost. U nás je romantismus úzce spjat s dobou národního obrození. Časově jeho nástup můžeme zařadit do rozmezí 30. a 40. let 19. století, kdy docházelo k prohloubení obrozeneckého života a rozkvětu české společnosti. Převládalo obecně sdílené přesvědčení, že *literární dílo má vznikat v intencích naplnění vlastenecky-výchovné tendence. Jeho hlavním úkolem bylo věrně zobrazovat národní duševní a myšlenkový obzor, vypovídat o povaze jeho historických východisek i o aktuálně prožívané současnosti*.¹³

Ačkoli bývá Karolína Světlá řazena mezi představitele májové generace, jejichž snahou bylo distancovat se od romantického modelu tvorby, jeho vlivu na svá díla se vyhnout nedokázala. Byla ovlivněna četbou mladoněmeckých romantiků i revolučními francouzskými autory. Ti v ní podněcovali obrazotvornost, fantazii, opájeli ji vidinou lepšího světa. Tuto tendenci najdeme zvláště v prvních prózách, jejichž *zápletky jsou*

---

¹² KRUPÍČKOVÁ, Radoslava. BIERHANZLOVÁ, Libuše. Karolína Světlá: 24. 2. 1830 Praha - 7. 9. 1899 Praha: Personální bibliografie vydaná u příležitosti 150. výročí narození. S. 5

¹³ ŘÍHA, Ivo. Kudy ke světovosti. Karolína Světlá jako kritická čtenářka. Dějiny a současnost 9/2009, s. 35

rozvíjeny romantickým aparátem náhodných setkání a nemotivovaných zvrátů povah.¹⁴ Avšak ani pozdější dílo není zcela zbaveno romantického zatížení, na což upozorňuje Arne Novák. *Bohužel ani v nejúchvatnějších knihách nevystačila Karolina Světlá s organickým sjednocením objektivismu povahokresebného a vášnivě prožité a mravně zhodnocené subjektivity; příliš často přistupuje méně čistý a hodnotný živel třetí: dějová dobrodružnost, romantický konvencionalismus, sklon k hromadění protikladů povahových i dějových; stará četba strašidelné a výstřední romantiky prokazuje dodatečně mocný svůj vliv.*¹⁵

Ve svých dílech rozvíjela tzv. kult lidu. Čeští romantikové postavili do popředí svého myšlení i konání národnost.¹⁶ V lidu spatřovala základ národa i prostředek pro nápravu společenského řádu. Její umělecká činnost spěla k jednomu bodu: jeho spáse a poznání.

Za romantické lze považovat i ztvárnění přírody. Přírodní scenérii využívala Světlá hojně jako kompoziční prvek. Jejím barvitým popisem často dokreslovala atmosféru vyprávěného příběhu. *Barvitě a krásné obrazy této přírody, jimiž často prokládala svá epická vyprávění, nejsou u ní jen líbeznou lyrizující štafáží v toku románových dějů; vždycky to jsou buď obrazy souznějící, emočně podporující popisovanou situaci, nebo to jsou přímo záměrně protikladně stavěné obrazy přírody krásné, ale lhostejné k lidským osudům a neúčastné vůči lidskému hoři.*¹⁷

I přes pronikající realistické tendence v 50. letech 19. století dominoval u nás romantismus ještě v následujících dvou desetiletích. Mísením těchto dvou proudů vznikl u nás směr *ideální realismus*,¹⁸ který se snažil vychovávat k vlastenectví a prosazoval díla národního rázu naplněná mravními hodnotami.

K realismu řadí Světlou zájem o přítomnost, snaha podat pravdivý obraz skutečnosti a také existence reálných předobrazů jejích postav. I přes velkou míru idealizace najdeme ve venkovské próze realistický obraz české vesnice. Studovala lid, rysy a detaily charakterizující lidové prostředí, řeč a mravy. Skrze své ještědské práce seznamovala čtenáře s osobitým, nepovrchním pojetím českého lidu.

Ztvárněním a volbou postav se přibližuje oběma směrům. Romantický je výběr hlavních hrdinů většiny jejích děl. Za nejvelkolepější postavy a nositelky revolučních snah

---

¹⁴ POHORSKÝ, Miloš. Dílo Karoliny Světlé. In SVĚTLÁ, Karolina. Ještědské povídky. S. 10

¹⁵ NOVÁK, Arne. Zvony domova. S. 318

¹⁶ NOVÁK, Jan Václav - NOVÁK, Arne. Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny. S.356

¹⁷ ŠPIČÁK, Josef. Karolina Světlá. S.47

¹⁸ HAMAN, Aleš. Žena vražedkyně v Čechách a ve Francii v polovině 19. století: Frantina Karoliny Světlé a Zolova Tereza Raquinová. *Otázky českého kánonu*. S. 346

volila ženy, které bojují za mravní zásady, národní i sociální ideje. Realistický rys tkví v odkazování významu postavy k vlastnostem a způsobu chování příznačným pro určité sociální skupiny v určité historické době, jak vykládá Ladislava Lederbuchová.¹⁹

2.2.3 Jazyk

*Vše, co v Světlé zůstalo nevyužitého a nenaplněného hmotně, zračí se v jejím jazyce a slohu. Odtud ta úžasná dramatickost, odtud až přebujelá kypivost, odtud to drtivé napětí, jež nás přímo omračuje v slohu Světlé.*²⁰

Světlá bývala velmi deprimována svou nedostatečnou znalostí češtiny. Ze všech sil se snažila dohnat své nedostatky četbou bible, starší i soudobé české literatury a studiem české mluvnice. Ovšem až pozorným nasloucháním ještědskému lidu, jeho povídkám, rčením a pověstem, se začala skutečně seznamovat s jazykovým materiálem a pronikala tak k tajům své mateřštiny.

Hlavními prvky slohu Světlé jsou silná citovost, bohatá obraznost, obliba kontrastu a hyperboly. Hromadila často nelibozvučné souhláskové skupiny: řk (bouřka), hřb (hřbet), hojně užívala synonym, příměrů a přirovnání (*Maříčka kroužila okolo statku jako jestřáb*).²¹ Výrazná je také hudebnost jejího slohu. V promluvách jsou silné důrazové vrcholy a poklesy, její próza je melodická, k zesílení hudebnosti využívala záměrné řazení hlásek, střídání slov krátkých a dlouhých. Usilovala o věrné vystižení vnější reality, pečlivě se seznamovala s lidovým ještědským prostředím, kterému se snažila přiblížit i jazykem. Zasloužila se o oživení spisovné češtiny, hojně užívala lidových ještědských výrazů a úsloví, pečlivě si všímala nářečí a jeho osobité vazby a rysy pak vkládala do svého díla.²²

2.2.4 Postavy

Pro svá díla si Světlá nejčastěji vybírala postavy z lidu. Její hrdinové jsou zástupci nevšedních povah s ryzími charaktery. Pro svou snahu tvořit ojedinělé osoby vynikající nad jejich okolím bývá obviňována z přílišné ideologizace a heroizace postav. Proti těmto

---

¹⁹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie. S. 334

²⁰ MAZLOVÁ, Věra. Jazyk Karolíny Světlé. Naše řeč 4-5, 1948, roč. 32, dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4074>

²¹ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské romány. S. 296

²² MAZLOVÁ, Věra. Jazyk Karolíny Světlé. Naše řeč 4-5, 1948, roč. 32, dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4074>

výtkaám se staví v úvodu k jedné ze svých povídek. *Vždy mi zaznívá jako zúmyslné popírání skutečnosti, vyčítáno-li mi bývá, že v skromných svých obrazech vesnických lid náš idealisují. Stokrát větším právem, ba vším právem bych si zasloužila výtku opáchnou, že totiž péro moje slabé jest k pojímání a zobrazení individualnosti tak ideální.*²³ Světlá si libovala v dramaticky exponovaných konfliktech osob. Často vytvářela obraz fikce, snažila se své postavy obdařit co největším možným počtem charakterových ctností, záměrně nadsazovala jejich znaky a rysy a ony se pak jen stěží podobaly skutečným lidem. Nesmíme ale zároveň opomenout fakt, že tyto stylizace zastupovaly primárně snahu Světlé o nalezení řešení společenské situace, cesty z bludného kruhu lidského sobectví a zkažené morálky.

Ve svých dílech vytváří v podstatě jeden typ hrdiny, nejčastěji hrdinky. Hlavními postavami a nositelkami mravní síly jsou mladé ženy, do nichž vtěluje veškeré své ideály, víru v dobro a snahu harmonizovat vztahy mezi lidmi. Jejich postavy jsou nápadně vysunuty do popředí, jejich povahokresba je nejvíce prokreslená, sledujeme u nich proměny charakteru, myšlení i vztahů. Vytváří je jako bytosti nadprůměrné, ostatní osoby často figurují v díle pouze jako kompars pro dotváření příběhu a portrétu hlavní postavy, neprochází většinou žádným vývojem, mají v příběhu svou stabilní a statickou úlohu.

2.2.5 Odbornost

Karolína Světlá nenavštěvovala, kromě několika let v dětství, žádný vzdělávací ústav. Pomocným průpravným studiem jí tak byla hlavně četba, kterou se vzdělávala. Kromě již zmiňovaných francouzských a německých autorů se zajímala například o přírodovědecko-filozofické spisy Carusa či Humboldta,²⁴ projevovala zájem o vesmír a čerpala tak množství teoretických poznatků.

Nejzákladnějším a nejhlubším studiem pro ni bylo ale pečlivé pozorování svého okolí. Měla smysl pro chápání skutečnosti, využívala svůj rozum a vnitřní cítění. Ačkoli se pokoušela o analytický pohled na skutečnost, o proniknutí k jádru problémů života vesnice a města, promítaly se do děl její etické iluze a romantické představy o podobě světa. Nespokojovala se často s tím, co viděla, a přizpůsobovala si prostředí, postavy i realitu k obrazu svého ideálu. *Světlá nechtěla zobrazovat »malichernost«, »všednost« života. Toužila ukazovat a oslavovat »vyšší« pohled na život, který by odpovídal všelidským*

---

²³ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské romány. II. S. 127

²⁴ ŠPIČÁK, Josef. Karolína Světlá. S. 197

*zájmům.*²⁵ Zamítala naturalistické zpodobňování světa, nezpracovávala skutečnost jako celek, vybírala si z ní pouze určité jevy a otázky. Umění chápala jako zápas za lepší svět, umělcovo poslání nespatořovala v prostém a nezkrášleném ztvárnění reality. *Není pravým básníkem a povoláním spisovatelem, kdož nevidí než skutečnost, to jest věci pouze tak, jak se našim smyslům představují. Kdo jen tímto způsobem jest s to na svět a lidi hleděti, popíše je snad dosti dobře v jednotlivostech, ale nepodá nám nikdy o nich obrazu celistvého.*²⁶ *Taková jest totiž přednost, již má umělec před množstvím – neb co by znamenal, kdyby byl s to jen podati to, co každý vidí, na co každý sám přichází, kdyby mu nebylo lze ukázati ve své práci cosi, co viděl jen on, čeho jen on se dopátral, upozorniv na to teprve ostatní.*²⁷ Pro svá díla vytvářela a hledala typy charakterů, které používala jako vzory. *V tom, co podala nám Světlá v oboru vesnické povídky, není nakreslen a vyličen lid náš ve všech stránkách, ale v mnoha, pokud jí se dalo, líbilo a hodilo.*²⁸ Veškeré její snahy byly podřízeny primární představě o odstranění bídy, chudoby a dalších nešvarů společnosti prostřednictvím osvěty a zušlechťování mravní stránky lidí.

I přes tyto tendence jí ale nelze upřít zásluhy na vytvoření obrazu života prostého lidu, který využila jako kritiku povrchní morálky a boj proti ní. Poukázala na problémy tehdejší společnosti, vyslovila řadu pokrokových dílčích požadavků na literaturu, umění či vzdělávání a zasloužila se o rozvoj demokratické kultury v 19. století.

2.3 Ještědská tvorba

Tvorbu Karolíny Světlé, jak již bylo řečeno, lze rozdělit do dvou proudů. První tvoří práce z pražského prostředí, kam spadají novely z prostředí aristokratických rodin, staropražské povídky a romány a memoárová próza tvořená vlastními vzpomínkami autorky. Důležitější pro tuto práci je však proud druhý, tvořený ještědskými prózami, z nichž pět nejvýznamnějších románů – Vesnický román, Kříž u potoka, Kantůrčici, Frantinu a Nemodlence podrobím důkladnějšímu rozboru, jejich postavy budou určující pro další zkoumání.

Ještědské romány spolu s menšími povídkami z Ještědu představují nejvýraznější a nejvýznamnější část literární tvorby Světlé. Vznikaly téměř po deseti letech od jejího vstupu do literárního života, v rozmezí let 1867 – 1873, která jsou považována

²⁵ POHORSKÝ, Miloš. K poznání života a díla Karolíny Světlé. Česká literatura, 1960, roč. 8., č. 4

²⁶ SVĚTLÁ, Karolína. Několik slov o významu literatury. In ŠPIČÁK, Josef. Karolína Světlá. S. 305

²⁷ Tamtéž, s. 303

²⁸ CHALUPA, František. Karolína Světlá. Světozor II, 1880, roč. 14, číslo 9, s. 172

za spisovatelčino vrcholné tvůrčí období. Oproti povídkám je v románech složitější konstrukce příběhu, hlubší pohled do myšlenkové sféry postav, prokreslenější povahokresba a komplikovanější syžetová výstavba. Jednotlivé prvky a motivy, objevující se v počáteční tvorbě roztroušeně, se v ještědských prózách spojují a utvářejí ucelenou jednotu. *Motivy, myšlenky, představy a ideály eticky příkladné, společensky progresivní, naplněné humanismem, důvěrou ve vzestupný vývoj lidstva a svobodomyslnosti, které se jinde u Světlé vynořují jen jako rozptýlené, osamocené prvky a složky, vytvářejí v ještědské próze právě nedílnou koncepci a tím i téma obrazyjící autorčino pojetí životní reality.*²⁹ Jádro románů i povídek tvoří milostné konflikty, které jsou znásobené společenskými či náboženskými rozdíly. Jejich děj je většinou velmi prostý, ale Světlá dokázala tuto látku zpracovat dramaticky a poutavě. Tato díla se jí stala jak prostředkem k šíření názorů na poslání ženy ve světě, tak i cestou pro vyjádření potřeby lepšího společenského řádu. Chtěla seznámit čtenáře s životem vesnického lidu, jeho zásluhami o osvětu a pokrok. Zakomponovala do nich typickou lidovou pověřivost a tradice, zabývala se otázkou sociálních rozdílů, náboženství a rozvíjela skrze ně svůj základní námět – problematiku lidského štěstí v kontrastu k morálce, svědomí a povinnosti.

2.3.1 Ještědské povídky

Ještědské povídky Karolíny Světlé jsou povídkové kresby, obrázky ze života venkovského lidu, ve kterých si autorka osvojovala metodu realistického vykreslování portrétů lidí, hlavně mladých žen.

Již roku 1859 vydala první povídku s názvem *Sefka*. Je založena na skutečné rodinné události, osudech nejstaršího Mužákova bratra a jeho dcery, kteří se vystěhovali z ještědských hor a v cizině přišli živelními pohromami o jmění i životy. Sefka v povídce strádá steskem po rodném kraji a v jejím chování můžeme najít již první znaky budoucích charakterů Světlé – včlenění do kraje a vědomí sounáležitosti s životem lidu. Obdobné znaky najdeme i v povídce *Lesní panna*, ve které se hlavní hrdinka odcizila svému prostředí, a to způsobilo její tragédii. I zde základ námětu tvořilo rodinné vyprávění, které tvrdilo, že u Mužáků byla jednou hospodyní lesní panna. Julina z povídky *Cikánka* uprchla z domova před světskými starostmi, ale stejně jako Sefka byla sužována steskem po rodných horách. Povídka *O krejčíkově Anežce* představuje další významné dílko. Předobraz pro postavu Anežky našla Světlá v Miladě Prokopové, dceři Josefa Mužáka,

---

²⁹ ŘEPKOVÁ, Marie. Vypravěčské umění Karolíny Světlé. S. 15

bratra manžela Světlé.³⁰ Zde vytvořila obraz obětavé dívky vzdávající se svého štěstí ve prospěch milované osoby, která se stává prvním a základním typem, z něhož později vyrůstají všechny další hlavní ženské postavy ještědských povídek a románů. Ve *Skalákovi* Rozička obětovala Jáchymovi své bohatství i čest. Poprvé se zde naráží na problematiku falešné morálky lidské společnosti, proti které Světlá vystupovala celým svým dílem. Novela *Lamač a jeho dítě* řeší oprávněnost odplaty za učiněnou křivdu. Humorná črta *Večer u koryta* zachycuje postavy klevetivých vesničanek. Povídka *Hubička*, zpracovaná Eliškou Krásnohorskou jako libreto ke Smetanově opeře, se také zakládá na skutečné události, což dokládá Anežka Čermáková-Sluková ve svých vzpomínkách. Dalšími ještědskými kresbami jsou povídky *Námluvy*, *Nebožka Barbora*, *Přišla do rozumu*, *Teta Vavřincová*, *Divousové*, romaneto *Z vypravování staré žebračky*, črty *Kterak se dohodli* a další. Ženské postavy nejsou v těchto drobnějších pracích příliš charakterizovány, ale i u nich již najdeme základní vlastnosti a rysy, které se později naplno rozvíjí u hrdinek velkých ještědských románů. Přesto tyto hrdinky v typologii budou také zohledněny a konfrontovány navzájem mezi sebou.

2.3.2 Ještědské romány

VESNICKÝ ROMÁN

Prvním románem reprezentujícím snahu Světlé o zobrazení etického pojetí lásky, smyslu života, úkolů a povinností na světě je *Vesnický román* (1864). Jedná se o příběh chudého chlapce Antoše Jírovce, který se oženil s ovdovělou rychtářkou. Jejich zpočátku harmonický vztah ale postupně narušil egoismus, žárlivost a krutost rychtářky. Antoš velmi trpěl chováním své ženy, ale neustále ji ctil a uznával jako manželku a matku svých synů. Do jeho života vstoupila náhle mladá, nezkrocená dívka Sylva, která se přes svou počáteční divokost stala jeho dítětem a později i jemu strážným andělem. Příběh řeší otázku zrušitelnosti manželského svazku, ve kterém jeden *šlape důstojnost druhého v prach*,³¹ podrobuje kritice nedostatečné zákony lidské společnosti, které hájí jen hmotná práva. Skrze konflikt novodobého myšlení se zažitou morálkou odsuzuje předsudky a konvence starého řádu. O modelovém materiálu pro vytvoření postavy Antoše, který prý prožil své nešťastné manželství na statku v bezprostředním sousedství domu Mužákových, v němž tehdy Světlá v létě bydlela, vyprávěla autorce její švagrová paní Sluková. V manželce synovce Petra Mužáka Barboře Čihákové se zase roku 1863 setkala s vizuální představou

³⁰ ŠPIČÁK, Josef. Ještědské povídky Karolíny Světlé. In: SVĚTLÁ, Karolina. Ještědské povídky. S. 516

³¹ SVĚTLÁ, Karolina. Vesnický román. S. 65

své budoucí Sylvy.³² Vydání Vesnického románu bylo průlomové, vzbudilo velký rozruch a kritika kladně ohodnotila zásluhu Světlé, která tímto dílem *připojila k světové literatuře článek nový, tím zároveň českou literaturu důstojně uvedla v písemnictví to světové.*³³

KŘÍŽ U POTOKA

V tomto románě, který vyšel poprvé v Matici lidu roku 1869, se setkáváme s postavou Evy, mladé a krásné dívky, která si za své poslání zvolí odčinění rouhačské kletby uvalené na rod Potockých. Důvodem pro sebeobětování zde není primárně láska, ale slib učiněný pro záchranu jiného člověka před zkázou, touha po naplnění vlastního života prostřednictvím vyšších, ušlechtilějších cílů. Zde se autorka přibližuje k tematickému jádru svých dalších románů – otázkám po smyslu života. První obrazy pro napsání tohoto románu se zrodily v představách Světlé již v roce 1864, kdy navštívila v podještědských Domaslavicích starý mlýn, který nazvala Dolanským, a kapličku nedaleko něho a vyslechla pověst vážící se k těmto místům. Zbytek děje pak umístila do Doleních Pasek, které se jí staly od roku 1867 novým místem letních pobytů.³⁴ Oproti Vesnickému románu je zde méně sevřená dějová osnova, která zabírá vlastně dvě generace, a rozsáhlejší expozice. Do příběhu je vloženo vyprávění, které nás retrospektivně seznamuje s historií rodu Potockých, s nešťastnou Józou a tragickou bratrovraždou. Tento postup vrstvení příběhů na příbězích Světlá užívá jako kompoziční princip i v dalších dílech. Skrze vyprávění z minulosti navodí určitou situaci, vytvoří expozici a vykreslí její dějiště.

KANTŮRČICE

Tento román bývá někdy počítán mezi ještědské romány, jindy je označován jako povídka. Námětově je toto dílo jednodušší a chudší než předešlé romány, chybí zde motiv závažného a neřešitelného problému, je zde větší prostor pro kontext vnějšího světa, má uvolněnější kompozici. Se základním tématem ještědské prózy ho pojí motiv obrodného, upřímného lidského citu. Staví do protikladu prosté, ale ušlechtilé a spravedlivé lidi a povrchní vzdělance. Vyjadřuje názor, že vzdělání nemusí být zárukou dobrého charakteru. V postavě Otíka vypodobnila Světlá figurku mladého floutka a hejska, který se odcizil svému původu a jehož připravilo městské prostředí o morálku a svědomí. Nejvíce se zde projevuje vykreslení lidového prostředí, mentality vesnického kolektivu,

³² POHORSKÝ, Miloš. Dílo Karoliny Světlé. In SVĚTLÁ, Karolina. Ještědské povídky. S. 15

³³ NERUDA, Jan. Český román vesnický a jeho tvůrkyně. Naše listy, 27. 1. 1869, č. 27

³⁴ ŠPIČÁK, Josef. Tvůrkyně českého vesnického románu. In SVĚTLÁ, Karolina. Ještědské romány I. S. 475

lidové moudrosti. Do dějové osnovy Světlá včleňuje řadu folklorních prvků. Pokud jde o vztah Enefy a Otíka, blíží se toto dílo konvenční novele s milostnou zápletkou.

FRANTINA

Předcházející romány řeší otázky citových a etických vztahů. Ve Frantině se však setkáváme se závažnějším morálním konfliktem. Ústředním tématem je postavení člověka ve světě, ve společnosti i přírodě, a otázka po smyslu lidské oběti. Objevuje se zde nový látkový zdroj – uvedení náboženských otázek do díla Světlé. Časově je tento román zasazen do hlubší minulosti. Světlá zde podala obraz protifeudálního odporu na sklonku 18. století. Inspirací pro vytvoření postavy rychtářky, která se staví proti útlaku vrchnosti, bylo vyprávění autorčina tchána, který jí líčil příběh o statečné a silné ženě, která vedla odboj proti panstvu a zotročování lidí. Při vytváření obrazu této ušlechtilé ženy jí byla nápomocna také sama vnučka čeledína Bartoloma, která jí ukázala zbytky statku založeného Frantinou a místa, která navštěvovala, a seznámila ji s příběhem, který jí její děd vyprávěl. Frantina je první z hrdinek, která se neuplatňuje jen v kruhu blízkých osob, jak tomu bylo v předešlých románech. Poprvé aktivně zasahuje a působí v širším společenství, snaží se najít cestu k nápravě společnosti, hlásá myšlenku bratrství a sounáležitosti. Lidské vztahy tu nejsou tolik složité jako v předcházejících románech. Toto dílo vyjadřuje snahu Světlé o výklad života a světa na nenáboženském, racionálním základě, vykresluje zde postavy lidových hloubačů, ve kterých spatřovala typy specifické pro mentalitu a duchovní život ještědského lidu.³⁵

NEMODLENEC

Román Nemodlenec, který vyšel roku 1873 ve Světozoru, je poslední z pěti velkých ještědských skladeb. Na rozdíl od předešlých románů je zalidněn postavami, mezi kterými dochází k četným konfliktům, sleduje několik výrazných lidských osudů. Ačkoli pro kompozici románů Světlé je charakteristická dějová linie bez velkých odboček, chronologicky a přímočaře směřující k vrcholu a pointě příběhu, zde se osnova díla často komplikuje, stává se nepřehlednou a kompozice působí místy roztříštěně. Protože se Světlá snažila zahrnout do tohoto románu velké množství otázek náboženských i sociálních, je Nemodlenec protkáno četnými úvahovými pasážemi, a bývá proto označován za *nejfilozofičtější dílo Světlé*.³⁶ Setkáváme se zde, stejně jako ve Frantině, se složitými náboženskými myšlenkami, otázkou významu víry pro lidskou existenci a úsilím o poznání

³⁵ ŘEPKOVÁ, Marie. Vypravěčské umění Karolíny Světlé. S. 98

³⁶ Tamtéž, str. 119

vesmírného řádu. Jak je již patrné z názvu románu, hlavním tématem je problém člověka, který ztratil svou víru. Světlá zde zachovává odkaz českobratrské tradice, ve které viděla kořeny mravní výše lidu. Podkladem pro tento příběh byla kronikářská vyprávění faráře Josefa Buriánka, který jí kdysi vyprávěl o „nemodlenci“, stařečkovi z ještědských hor, potomku staré, vymřelé zemanské rodiny. Od něj také slyšela původní historku, která se stala později základem *Hubičky*. Nemodlenec popisuje osud posledních žijících potomků rodu Luhovských, který kdysi velmi trpěl za svou víru a odboj proti panstvu. Skrze něj líčí Světlá křivdy, které musel český národ snášet, podrobuje kritice feudální útisk konce 18. století a pokrytectví církve. Tento román je nejvíce zatížen schematismem, fantazijností, množstvím romantických přibarvení a nenadálých zvrátů. Podle Řepkové představuje *krizi tématu i epického tvaru*.³⁷ Pozorujeme zde stagnaci tématu a jakýsi tvůrčí zlom oproti předcházejícím dílům. Chování a jednání postav je nepřiliš přesvědčivě motivované a pozbývá věrohodnosti, oproti předcházejícím románům zde problematika jedince ustupuje otázkám Boha, pravdy a šťastného života českého lidu.

2.4 Pramenná základna

Pozůstalost Karolíny Světlé najdeme uschovanou na půdě Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Osobní fond v rozsahu 4 kantonů zahrnuje období let 1830 – 1930. Je zde archivována obsáhlá korespondence Světlé s jejími přáteli, rodinou i blízkými spolupracovníky. Prostřednictvím dopisů udržovala přátelské i pracovní vztahy například s Aloisem Jiráskem, Janem Nerudou či Jaroslavem Vrchlickým, ze svých nejnějnějších myšlenek, úvah a obav se skrze ně zpovídala zvláště své sestře Žofii Podlipské a přítelkyni Marii Němečkové. Najdeme zde také rukopisné podoby jejích děl, jak tvorbu vlastní (prózy, libreta, poznámky), tak tvorbu cizí, zahrnující překlady děl do ruštiny či fotografie a výstřižky z novin vztahující se k vydaným pracím Světlé. Soupis osobního fondu zpracovala v roce 2006 M. Kuthanová.

Další velkou část literární pozůstalosti Světlé nalezneme v Podještědském muzeu Karolíny Světlé v Českém Dubu. Tuto rozsáhlou sbírku získal pro muzeum učitel Václav Havel, který se zároveň se skupinou nadšenců podílel roku 1919 na jeho založení. Spolu s Anežkou Slukovou, věrnou společnicí a literární sekretářkou Světlé, sbírali vše, co v průběhu života napsala, nadiktovala a co k ní mělo třeba jen vzdálený vztah.

---

³⁷ ŘEPKOVÁ, Marie. Vypravěčské umění Karolíny Světlé. S. 118

Odkaz této přední spisovatelky si i v dnešní době připomíná Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé. Tato organizace si klade za cíl zachovat povědomí o životě a díle Světlé a připomínat význam jejího literárního působení pro podještědský kraj. Pod záštitou sdružení probíhají nejrůznější akce, přednášky, spolupráce se zahraničím a jeho iniciativou vychází malé publikace a časopisy Karlínka a Zpravodaj.

Sekundární literatura k tvorbě Karoliny Světlé je velmi obsáhlá. Jejím životem i dílem se již zabývala celá řada kritiků, literárních vědců a historiků. K první rozsáhlejší studii podávající ucelený přehled o životě Světlé od útlého dětství přes její spisovatelské začátky až po krystalizaci v jednu z našich nejvýznamnějších autorek patří dílo Terézy Novákové *Karolina Světlá, její život a její spisy* z roku 1890. Zásadní jsou také monografie z této doby *Karolina Světlá: Kritická studie* (1890) a *Karolina Světlá: obraz literárně-historický* (1907) od kritika a estetika Leandra Čecha. Poté dochází na čas k určité stagnaci zájmu literátů o její tvorbu a hrozilo, že upadne v zapomnění, stane se *mrtvým monumentem*.³⁸ Na tento fakt upozornil ve vlastivědném sborníku *Od Ještěda k Troskám* v roce 1924 Václav Havel. *Dílo Světlé i v nových vydáních vychází bez doplňků, korespondence její je v celku neznámá, mimo práce Terezy Novákové a dvě starší kritické studie L. Čecha není moderní veliké práce o ní, není ani podrobného životopisu*.³⁹ Vychází v té době sice několik studií a článků od F. X. Šaldy, Elišky Krásnohorské, Jana Nerudy, ale jedná se spíše o drobné práce. Zájem o tuto spisovatelku znovu podnítil až v 50. letech 20. století Josef Špičák vydáním *Vybraných spisů*. Zároveň vytvořil také klíčovou studii s názvem *Karolina Světlá: Studie s ukázkami z díla* (1962), která vycházela v dalších letech ještě několikrát s drobnými úpravami. Významné jsou také práce Oty Duba *Karolina Světlá* (1975) či Marie Řepkové *Vypravěčské umění Karoliny Světlé* (1977).

O Karolíně Světlé vyšla mimo to řada doslovů, předmluv k dílům, drobnějších kritik, statí a studií – například z pera Arna Nováka, Zdeňka Nejedlého, Františka Chalupy, Miloše Pohorského či Věry Mazlové.

Existuje také množství prací, které byly vydány k výročí narození či smrti Světlé. Při těchto příležitostech vycházely personální bibliografie – Radoslava Krupičková, Libuše Bierhanzlová: *Karolina Světlá – Personální bibliografie vydaná u příležitosti 150. výročí narození*, i články v podobě medailonů či nekrologů připomínajících si tato jubilea – Václav Havel: *Karolina Světlá – K 25. výročí její smrti*. *Od Ještěda k Troskám*, 1924.

³⁸ MALÍNSKÝ, Jiří. Moderní pohled na ještědské prózy Karoliny Světlé. Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé, 1981, č. 9, S. 18-20

³⁹ HAVEL, Václav. *Karolina Světlá* (k 25. výročí její smrti). *Od Ještěda k Troskám*, 1924. S. 2

Vítězslav Ržounek: *Zakladatelka českého románu – 60 let od úmrtí Karoliny Světlé*. Rudé právo, Ročník 1959, 9/7, strana 2. Karel Krejčí: *Karolina Světlá*. Literární noviny, ročník 4/1955, číslo 9, strana 6. Arne Novák nekrolog: *Karolina Světlá*. Zlatá Praha, ročník 16/1898, číslo 45, strana 529.

3. Úloha ženy v 19. století a emancipační úsilí Karolíny Světlé

Abychom mohli pochopit hrdinky Karolíny Světlé, jejich postoje, motivace a snahy, je třeba se také seznámit se situací a společenským postavením žen v době, ve které její díla vznikala.

Předem určenou úlohou českých žen v 19. století byla starost o rodinu a domácnost. Byly podřízeny patriarchálnímu uspořádání společnosti, za svobodna žily pod nadvládou svého otce, po sňatku svého manžela, neměly žádná práva účastnit se politické či náboženské moci a byly zcela v mužském područí. Změna přichází od druhé poloviny 19. století, kdy se začínají objevovat první protesty proti dlouhodobě přetrvávajícím předsudkům a konzervativním názorům na ženy, proti jejich nerovnému postavení vůči mužům a snahy vymanit se z izolace, nevědomosti a ponižujícího postavení bytostí tradičně vnímaných jako nerovnocenné a nerovnoprávné.

Primárním problémem byla nedostatečná možnost ženského vzdělávání a z toho plynoucí hospodářská závislost na muži-živiteli. Chyběly příležitosti k uplatnění vloh, žena byla služkou ve vlastní rodině či za minimální mzdu pracující pomocná, nekvalifikovaná dělnice. O této situaci podává informace Marie Bahenská.⁴⁰ Existovala u nás jistá školská zařízení, pro dívky z bohatších rodin připadaly v úvahu klášterní školy či soukromé penzionáty, ovšem cílem těchto institucí nebylo nic jiného než vést svěřenkyne v duchu dobových požadavků, připravit je řádně pro roli manželky, matky a hospodyně. Z tohoto zaběhnutého modelu nesměly vybočovat, na vzdělání žen bylo pohlíženo s pohrdáním a považovalo se za zbytečné. *Nikomu ani ve snu na mysl nevstoupilo, že by česká dívka ještě jiného vědění a znáti měla a v životě pohřešiti mohla, než čeho jí nevyhnutelně potřeby pro kuchyň, fysické odchování dítek a zabezpečení sobě vlády nad služkami; ani to pak se jí nepovědělo určitě, systematicky, s rozumem, sama to musila pochyťiti a sobě přisvojiti.*⁴¹ Většina ženských aktivit, spočívajících v pěstování ženských schůzek, společenské konverzace, sebevzdělávání či ojediněle v pokusech o vlastní literární tvorbu, se odehrává bez zájmu veřejnosti, samy ženy je považují za něco nevhodného, ne-li škodlivého a nemají o ně valný zájem. Původní role ve společnosti jim často vyhovovala, a proto si emancipace v Čechách razí cestu okleštěnou společností velmi pomalu.

---

⁴⁰ BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. S. 18

⁴¹ SVĚTLÁ, Karolina. Upomínky Karolíny Světlé. S. 96

Změnu představuje vznik ženských spolků, jejichž rozvoj je patrný od 60. let 19. století. Hlavním důvodem jejich zakládání byl problém chudých a neprovdaných dívek. Nemajetné dívky byly často již v útlém věku nuceny nastoupit do služby a jiná budoucnost pro ně nepřipadala v úvahu. Celý život tak strávily těžkou fyzickou prací v bídě a nedostatku. První příležitost, jak změnit svůj osud, nabízel Spolek svaté Ludmily, ustanovený roku 1865. Ten přišel s možností vyučit se v konkrétním oboru a zvýšit tak šance na budoucí uplatnění, důstojné životní podmínky a ekonomickou soběstačnost v případě, že se žena neprovdala a zůstala bez zajištění.

Karolína Světlá byla důslednou bojovnicí za ženská práva. Leander Čech ji označuje za *hlasatelku ideí ženské emancipace*.⁴² Systematicky se věnovala budování podmínek pro důstojnější postavení žen v rodině i ve společnosti, tuto problematiku začleňuje do svých románů a povídek, zvláštní pozornost přitom věnuje dívkám venkovským a chudým. V 50. letech 19. století navázala na činnost Bohuslavy Rajske, Dobromily Rettigové či Marie Riegrové-Palacké, jejichž snahou bylo rozšířit obzory dívek za hranice domácnosti prostřednictvím studia a ušlechtilých zájmů. Poukazovala na nespravedlivé uspořádání mezi ženami a muži, nerovné šance v pracovním i životním zařazení. (...) *co vůbec muže opravňuje k přesvědčení, že jsou vyšší a dokonalejší než my bytosti a kterak přednosti a výhody nad námi si přivlastněných používají ku prospěchu světa toho, nad nímž se prohlašují býti neobmezenými přírodou samou povolányi a vyvolenými vladaři?!*⁴³

Její iniciativou vzniká volné sdružení Americký klub dam, které hlásá myšlenku, že každá žena má mít možnost samostatné existence a uplatnění v oborech vědy či umění. Jeho účelem bylo vyplnit volný čas vzděláváním a dobročinnými akcemi, pro členky se konaly přednášky z oborů přírodních věd, historie, literatury či lékařství, návštěvy sirotčinců, knihoven a výstav. Roku 1871 zakládá Světlá Ženský výrobní spolek český a při něm spolkové učiliště, které se soustředilo na výuku praktických předmětů a otvíralo absolventkám dveře k lepšímu zaměstnání. Zaměřoval se primárně na dívky z nižších sociálních tříd a jejich šanci získat přiměřenou kvalifikaci a tím dopomoci k lepší životní úrovni. Spolu se sestrou Žofií dosáhly také založení Minervy, střední školy, kde se vyučovalo dle gymnaziálních osnov.⁴⁴

Ačkoli se věnovala časové otázce rovnoprávnosti žen, bojovala za ženu svobodně se rozhodující a jednající, je problematické o ní mluvit jako o feministce. Na to upozorňuje Arne Novák. *Nebyla naprostou feministkou ve vlastním slova smyslu. Toužila po*

⁴² ČECH, Leander. Karolína Světlá: obraz literárně-historický. S. 196

⁴³ SVĚTLÁ, Karolína. Upomínky Karoliny Světlé. S. 236

⁴⁴ DUB, Ota. Karolína Světlá. S. 27

zdokonalení ženského vzdělávání, přála si, aby žena zušlechtila svůj cit, svůj intelekt, ale nemluvívála o ženiných právech. V jejích románech i tendenčních projevech zdůrazňují se naopak velmi zhusta ženiny povinnosti, a jako hlavní oblast ženina snažení znovu líčí svět lásky, jehož nejstrmějším vrcholem, koupaným v záři vyššího lidství, jest sebezapíravá oběť, altruistické popření vlastního blaha ve prospěch bytosti milované a k dobru celku společenského.⁴⁵ Kladně se stavěla k ženině úsilí o společenské zrovnoprávnění s mužem, ale přemrštěné, přehnané ideje emancipistek, které stavěly ženina práva nad její základní povinnosti a poslání, odmítala.

---

⁴⁵ NOVÁK, Arne. Zvony domova. S. 320

4. Postava a její typologie

V tomto oddíle se nejprve zmíním o obecných znacích postavy literárního díla a její charakteristice. Jako výchozí literatura nám poslouží díla Daniely Hodrové, Bohumila Fořta, Ladislavy Lederbuchové a Josefa Peterky, kteří se zabývali naratologickým zkoumáním, výkladem pojmů literární teorie a literárním dílem jako takovým v souvislosti s různými literárními kontexty a interpretacemi. Dále se zaměřím na jednotlivé typologie postav, jak je vykládají vybraní literární vědci a teoretici.

Postavu popisuje Hodrová jako nositele děje, myšlenky, která představuje v literárním díle prvek či složku budovanou prostřednictvím vypravěče či bez jeho prostřednictví v sérii výstupů a promluv, zmínek o ní, tedy v toku implicitních a explicitních informací. Jedná se o určitý typ subjektu, který je v díle textovou analogií člověka, ať skutečného, či smyšleného, je nositelem určitých vlastností, stavů a činností, především ale individuálního vědomí. Prostupuje všechny složky díla jako dynamický komplex motivů.⁴⁶

Postavu jako součást textu tvoří soubor textových jednotek, které ji realizují. Radíme mezi ně jméno postavy, vzhled, jednání, vnitřní či vnější charakteristiku. Podle Hodrové se tyto jednotky realizují promluvou vypravěče o postavě, dialogy, výroky jiných postav o postavě a také pomocí monologů vnitřních a vnějších. Tento systém je příznačný pro realismus 19. a 20. století. Zde vyvrcholila snaha o co nejkomplexnější zobrazení postavy. Za obecný a bezpříznakový způsob prezentace postavy byl v období realismu považován model, kdy textové jednotky, označované jako informace prvního typu (popis zevnějšku, vzhledu), byly soustředěny především na začátek díla, zatímco informace druhého typu (vnitřní charakteristika, cítění, myšlení) se v textu uváděly průběžně. U Světlé jsou naopak jednotlivé části charakteristiky roztroušeny v textu, neuvádí například popis vzhledu postavy na začátku příběhu, ale s informacemi o „vnějším těle“ přichází většinou až v momentu vhodném z hlediska rozpoložení postavy.⁴⁷

Bohumil Fořt definuje povahu textových referencí podle indikátorů v textu a určuje dva způsoby charakterizace postavy – skrze *přímou definici* či *nepřímou prezentaci*.⁴⁸ Přímá definice je kombinací jednotlivých řečových pásem postav a vypravěče za užití různých narativních způsobů. Nepřímá prezentace zahrnuje rozmanité a často se prolínající

---

⁴⁶ HODROVÁ, Daniela. -na okraji chaosu-. S. 519

⁴⁷ Tamtéž, str. 521

⁴⁸ FOŘT, Bohumil. Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání. S. 65

narativní realizace, které obsahují různě hluboké vrstvy implicitních významů, od vzhledu postavy až k jejím činům a promluvám. Zjednodušeně můžeme říci, že přímá definice se vztahuje k tomu, co je nám o postavě explicitně řečeno, nepřímá prezentace se vztahuje k tomu, jak postava koná. Pro rozkrytí, definici a interpretaci postavy čtenář užívá své vlastní zkušenosti a vědomosti, a odhaluje tak skryté a nepřímé významy.

Realistická postava je utvořena jako typ. Typem rozumíme variantu charakteru, u něhož je zdůrazněna jeho sociálně reprezentativní funkce, postava jako typ reprezentuje určitou dobu, určitou sociální skupinu, má typické vlastnosti a způsob chování jejích představitelů.⁴⁹ Jde o konkrétní obraz člověka, v němž jsou zobecněné charakteristiky antropologické, psychologické, sociálně historické.⁵⁰ V rámci literární teorie mluvíme o typologiích literárních postav. Toto dělení musí být vždy založeno na příslušných kritériích, kterých existuje velké množství a která mohou být založena na různých plánech literárních děl. Z toho vyplývá, že kategorií jednotlivých postav najdeme také velké množství. V této kapitole se zaměříme na ty typologie, které jsou z hlediska dalšího zkoumání nejvýznamnější.

4.1 Postavy–hypotézy a postavy–definice Daniely Hodrové

Hodrová mluví o postavě jako o určitém typu subjektu, který je v díle textovou antologií člověka, ať už skutečného, nebo smyšleného. Je souborem informací, dynamickou složkou textu. Ve své typologii odhaluje způsob existence postavy v textu a rozděluje je z hlediska jednoznačnosti a mnohoznačnosti na typ postavy–definice a postavy–hypotézy.

Postavu–definici charakterizuje jako beze zbytku explicitní, plně vysvětlitelnou a v textu determinovanou. K pólu postavy–definice mířila postava v realistické literatuře. Postavy–definice se vyznačují svou jedinečností, bohatou individuální charakteristikou. Jejich chování je předvídatelné a v souladu s literárním psychologismem a tradičním pojetím určitých lidských a sociálních typů. Postava–definice vstupuje do díla se svým tělem a tváří, oděvem, se svými zvyky, chováním, charakterem, minulostí, původem. Je prezentována přímou charakteristikou, vypravěč přímo pojmenovává hrdinovy vlastnosti, čtenářova aktivita je redukována na minimum a čtenář není nucen konstruovat si vlastní interpretace.

---

⁴⁹ HODROVÁ, Daniela. -na okraji chaosu-. S. 531

⁵⁰ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie. S. 334

Oproti tomu postava–hypotéza může pro čtenáře nabývat různých významů. Čtenář si ji konstruuje na základě nepřímých charakteristik. Hypotetizace přispívá k vytvoření komplexnějšího, vícedimenzionálního obrazu reality. K postavě–hypotéze míří takové postavy, jejichž nečekané a nepředvídatelné chování se ocitá v rozporu s psychologickými i tradičně literárními předpoklady.

4.2 Ploché a plastické postavy E. M. Forstera

S následujícími typologiemi nás seznamuje Bohumil Fořt ve své knize *Literární postava*, kde uvádí různé přístupy k problematice zkoumání literárních postav.

Forster přichází s dělením postav na ploché (flat) a plastické (round). *Ploché postavy jsou (...) někdy nazývány typy a někdy karikaturami. Ve své nejčistší podobě jsou konstruovány okolo jednoduché (jediné) myšlenky či kvality (...). Opravdu ploché postavy mohou být vyjádřeny jednou větou.*⁵¹ Ploché postavy se vyznačují jednoduchými typovými znaky, jsou v textu lehce rozpoznatelné a zapamatovatelné. Nejsou nijak komplikované, charakterově se nevyvíjí, zastávají v příběhu často jedinou funkci, jejich úloha je jasně daná, často hrají v příběhu doprovodnou roli a pomáhají utvářet postavu hlavní. Oproti tomu plastické postavy zastupují složité lidské charaktery, individua, jsou problematické, prochází v příběhu vývojem. Jsou opředeny tajemstvím, jejich vlastnosti nejsou explicitně vyjádřeny, mají svůj nezjevený vnitřek. Obdobné dělení najdeme u Josefa Peterky,⁵² který rozlišuje postavy konstanty a postavy vývojové. Konstanty odpovídají postavám plochým, prochází různými situacemi a prostředími jako neměnné charaktery, vytváří modelové postavy určitých typů lidí. Vývojové odpovídají postavám plastickým, které mají odstíněnou psychologii, zobrazují bohatě individualizovaný vnitřní život a mění se.

4.3 Proppova a Bremondova typologie funkcí postav

V. J. Propp a Claude Bremond rozlišovali typy primárních narativních rolí postav. Propp je považován díky svému dílu *Morfologie pohádky* za zakladatele narativně gramatických koncepcí. Jeho pojetí postavy je založené na zkoumání činnosti neboli funkce postavy. Poukazuje na fakt, že pohádka často připisuje stejné činnosti různým postavám.

---

⁵¹ FORSTER, Edward Morgan. *Aspekty románu*. S. 69

⁵² PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. S. 149

Na základě toho vyděluje 7 základních rolí a vytváří tak jistou typologii na základě jednotlivých funkcí postav (dárce, škůdce, pomocník, hledaná osoba, odesílatel, hrdina, nepravý hrdina). Zavádí kategorii funkce postavy, která umožňuje zachytit určité textové pravidelnosti. Claude Bremond se také soustřeďuje na zkoumání funkcí a rolí, které postavy zaujímají ve světech své interakce. Navrhuje vlastní systém, který směřuje k univerzální typologii postav. Dělí postavy primárně do tří skupin na trpitele, agenty a ovlivňovatele.⁵³

V následující praktické části se pokusím o vytvoření typologie založené na možném rozlišení rolí hrdinek ještědských próz, kdy na základě společných znaků rozčlením vybrané ženské postavy do jednotlivých skupin a ty dále zanalyzuji. Také se zaměřím na vnitřní a vnější charakteristiku ženských postav, analýzu opakujících se motivů, které se týkají nejen postav, ale i dějové linie, na vztah žen k mužským hrdinům a také na to, jak se do myšlení a jednání postav promítají názory a zkušenosti autorky.

---

⁵³ FOŘT, Bohumil. Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání. S. 27

5. Ženské postavy ještědských próz

Ženám a ženské problematice prokazovala Světlá četnou pozornost. V každé ze svých podob žen podala jakýsi typ, galerie jejích ženských hrdinek je velmi rozmanitá. Mladé ženy bojující s osudem i vlastním srdcem tvoří nejúchvatnější postavy jejích próz. Každá z hrdinek, které utvářela jako vzory ideálního obrazu člověka, a to jak po stránce duševní, tak fyzické, řeší nějaký společenský či mravní problém nebo otázku.

V první části této kapitoly se nejprve zaměřím na vnitřní a vnější charakteristiku ženských postav. Zmíním, jak je čtenáři zprostředkována, poukážu na opakující se znaky a rysy a závislost mezi vnější podobou a vnitřním rozpoložením postavy. Ve druhé části již přistoupím k samotné typologii vybraných hrdinek ještědských próz.

5.1 Vnitřní charakteristika

U Světlé představuje každá žena určitými vlastnostmi obdařený lidský typ. Škála povahových rysů hlavních ženských hrdinek je velmi pestrá a bohatá. Oproti tomu o charakteristice vedlejších postav se dozvídáme pouze kusé informace, které jsou nutné k zastoupení jejich úlohy v příběhu. Jelikož se dílčím povahovým vlastnostem budu podrobně věnovat v následujících kapitolách, zde pouze zmíním, jak je čtenáři zprostředkováno vědomí postavy.

Základní charakterové rysy jsou často vyjeveny hned při prvním setkání s postavou. Zprostředkují se čtenáři nejčastěji prostřednictvím přímých vyjádření a promluv vypravěče či vystavují z výroků, myšlenek a vzpomínek jiných postav. Odkrývají se nám tak explicitně jednotlivé povahy postav, jejich osobnostní a sociální determinanty. V jednom odstavci se tak často seznámíme s celkovou charakteristikou postavy. *Rychtářka byla mnohem méně oblíbena než její muž. Byla hrda a pánovita, vedle toho prudka a svéhlava. Na koho se rozhněvala, toho pronásledovala věčnou nenávistí, koho si oblíbila, toho zahrnovala dary. Málokdo však věděl, jak přišel u ní do lásky, ni čím si zasloužil její zášť. Rychtářka byla jako dcera její jedináčkem rodičů bohatých, tím asi vzala na sebe tu svou rozmarnou povahu, při níž zůstala.*⁵⁴

Dále nám poznání vnitřní charakteristiky zprostředkovávají přímé řeči postav či vnitřní monology, kterými máme možnost nahlédnout do jejich mysli. Ty ale Světlá užívá méně často, většinou se s nimi setkáme jen u ústředních postav příběhu. Ukázku

---

⁵⁴ SVĚTLÁ, Karolina. Vesnický román. S. 19

nahlédnutí do mysli postavy skrze vnitřní monolog vybírám z povídky O krejčíkově Anežce. *Podle toho bylo hned vidět, že je ze statku syn neb čeledín, anto naši obchodníci a řemeslníci chodějí si už úplně po městsku. Nepovím, jak žadlavě jim jdou ty dlouhé kabáty a pantalóny a ty vysoké klobouky. Nevěřili by mi to ani a rozhněvali by se snad i proto na mne, nebo pro praudu se prý lidé nejvíce hněvají, a to já nechci. Jsou ráda s každým zadobře, tím více se sousedy, proto radš mlčím... ale nerada.*⁵⁵

5.2 Vnější charakteristika

Ženy Světlé jsou zobrazením nejen etického, ale také fyzického ideálu. Jsou utvářeny podle jednoho modelu, který představuje typ prostupující v různých obměnách každé její dílo. Tuto skutečnost, spolu se stále se opakujícím motivem oběti, bychom mohli nazvat *leitmotivem*⁵⁶ její tvorby.

Světlá vytváří své hrdinky nadevšechny krásné, vzhled koresponduje s jejich krásou duševní a umocňuje ji. *Bylo mnoho děvčat, které měly také hebký vlas, ztepilý vzrůst a jasné oči, jako měla Evička, ale ona byla mezi nimi přec jen nejhezčí, aniž mohl člověk právě říci proč. Měla při sobě cos zvláštního, pro co nikdo z jejího okolí jména nenalézal. Jediný mlynář o to se pokusil tvrdě, že to jsou šlechetné myšlenky, které jevíce se jí v tazích a hnutích ji tak krásí.*⁵⁷ Popis ženského zevnějšku nejčastěji čtenáři zprostředkovává nejen samotný vypravěč, ale často také okolní postavy. *Ostatně na vás nikdo léta vaše nevidí, zuby máte všechny a bílý vlas ani jeden, zdráva jste a kulatá jako řípa.*⁵⁸ Světlá jistě aspekty lidského zevnějšku zdůrazňuje, opakuje, a ty tak dotváří celkový ženský obraz.

OČI

Oči představují u Světlé okno do duše. Často z nich poznáme rozpoložení či záměr postavy. Autorka zdůrazňovala moc pohledu, který dokáže vyjevit myšlenky beze slov. Takový pohled má Frantina. *Nemusila jediného slova promluvit, a přec každý věděl, co mu chce, její pohled znal všeho tak vyjeviti, jako u jiného nejjobratnější řeč.*⁵⁹ *Celá duše byla ve zraku jejím.*⁶⁰ Ženský pohled umí být mocnou zbraní. Dokáže vyjevit bezmeznou lásku, ale i nenávist, opovržení a zlobu. Pohled, který proniká jako nůž až do hloubi duše, má

⁵⁵ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 104

⁵⁶ MOCNÁ, Dagmar - PETERKA, Josef. Encyklopedie literárních žánrů. S. 674

⁵⁷ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 43

⁵⁸ Tamtéž, str. 31

⁵⁹ SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 45

⁶⁰ SVĚTLÁ, Karolína. Vesnický román. S. 132

Sylva. *Kam se podíval, všude se setkal s jejíma bodavýma očima.*⁶¹ Hněv a zlobu sršící z pohledu často autorka přirovnává k blesku. *Její oči metaly blesky takové, jež zřídka jen vidáme sršet ze zraku dívek dvacetiletých.*⁶² Dokonce i oči mírumilovné Evičky se dokáží v mžiku proměnit. To pocítí mlynář, když ho zasáhne *blesky hněvu z jejích jindy tak mírumilovných očí sršícími.*⁶³ Jiskřivý pohled má démonická Petrona, která si jím dokáže podmanit každého muže. *Zná švihát očima, člověk se musí věru báti, aby stavení od nich nechytilo.*⁶⁴ Závist se zračí v očích nepřející Francky. *Holce se oči tak divoce zajiskřily, jako by ji byla chtěla probodnout.*⁶⁵

Světlá zvýrazňovala také barvu očí. Nejčastěji opakující se barvou je černá. Uhlové oči má stará Jírovcová (*Vesnický román*), Dalena (*Nemodlenec*), Enefa (*Kantůrčice*) či Sefka ze stejnojmenné povídky. *Černé oči leskly se jí jako dvě hvězdy.*⁶⁶ Černé oči nejlépe kontrastují s bílou barvou pleti, kterou Světlá ráda zdůrazňovala a považovala ji za symbol krásy a vznešenosti. *Nikdy si mlynářka nepomyslela, že z opáleného, bělovlasého děvčete vyroste panna tak sličná. Co již venku se netoulala, ztmavěl jí vlas, leskl se teď jako na slunci jako len a líce se jí bělaly jako smetana.*⁶⁷ Bílá, průhledná pleť právě slušela k těm jako inkoust černým vlasům a očím.⁶⁸ Na svou osmahlou pleť si stěžuje Karla. *Zůstala přese všechno mandlové a růžové těsto osmahlou a nejemnou.*⁶⁹ Tmavší odstín pleti dá přezdívku Julině z povídky Cikánka. *Věděla, že není hezká, byla snědá a nepohledná.*⁷⁰

Další barvou očí, se kterou se setkáváme u hrdinek povídek a románů Světlé, je modrá. Tu najdeme u dívek andělských až éterických. *Veliké, jako chrpa modré oči má Evička (Kříž u potoka, str. 16).* Jakoby skrze nebeskou barvu prozařovala její křehká, čistá duše. Odstín modré najdeme i u Anežky. *Oči... nesmějte se mi, povím-li vám, že byly právě takové, jako ta studánka, vedle které tak ráda sedávala ... brzo jí hrály do modra a hned nato zas do šediva.*⁷¹ Jiné barvy očí Světlá nepopisuje.

⁶¹ SVĚTLÁ, Karolína. *Vesnický román*. S. 97

⁶² Tamtéž, str. 41

⁶³ SVĚTLÁ, Karolína. *Kříž u potoka*. S. 54

⁶⁴ SVĚTLÁ, Karolína. *Ještědské povídky*. S. 374

⁶⁵ Tamtéž, str. 134

⁶⁶ Tamtéž, str. 63

⁶⁷ SVĚTLÁ, Karolína. *Kříž u potoka*. S. 43

⁶⁸ SVĚTLÁ, Karolína. *Kantůrčice*. S. 14

⁶⁹ SVĚTLÁ, Karolína. *Ještědské povídky*. S. 45

⁷⁰ Tamtéž, str. 68

⁷¹ Tamtéž, str. 111

TVÁŘ

Jak už bylo zmíněno výše, ženy Světlé vynikají nad okolí svou krásou a půvabem. Jejich oslnivý vzhled přivádí často okolí k údivu. *Krásnější ženy jsem neviděl, krásnější se snad nikdy nenarodila.*⁷² ... *po každé jsem se otrásl; tak jsem se vždy zalekl její krásy.*⁷³ Světlá popisovala, jak se v okamžiku dokáže lidská tvář v souvislosti s vnitřním rozpoložením proměnit. Nejvýraznější projevy emocí, zračící se ve tváři na první pohled, jsou její zblednutí či naopak zahoření. Sinalost často provází situace bolestného zklamání, zármutku či strachu. Po smrti muže se tak mění vzhled rychtářky, která *dosud měla tváře jako pivoňky*, a teď *líce její zármutkem ubledlé podivně se bělaly v kmitavém svitu hvězd* (*Vesnický román*, str. 41). Duševní pohnutí se zračí ve tváři Evičky. *Na Evičce nebylo jiného pohnutí znát, než že ještě více zbledla.*⁷⁴ Bolest vyjevuje i tvář pluhařovy dcery. *Bledá je její spanilá tvář, bol a smutek se v ní jeví.*⁷⁵

Naopak ruměnec je projevem náklonnosti či nadšeného očekávání. Tváře jako oheň vyznačují ženy silné, spokojené, ale často jsou také projevem studu a vnitřního neklidu. Ten pocítuje Evička při svém prvním oficiálním seznámení se Štěpánem. *Evička se tuze zarděla, spatřivši Štěpána s bratrem do sednice vcházejícího.*⁷⁶ Stejně pocity má i Enefa při setkání s Otíkem. ... *ostýchavě zraky obrátila, rdějíc se jako malina.*⁷⁷ Krvavé zardění můžeme pozorovat i u Juliny. *Julina sklopila oči, a červenajíc se při svitu hvězd až do krve, kynula mlčky hlavou.*⁷⁸ Tvář jako červánky zatopená je charakteristická pro Cílii (Z vypravování staré žebračky, *Ještědské povídky*, str. 386). *Jako plavý mák* hoří v tváři Mařka (Kterak se dohodli, *Ještědské povídky*, str. 436). Tento úkaz Světlá zobrazuje jako zář čistého a upřímného srdce.

VLASY

Nejčastěji užívanou barvou vlasů je opět černá. *Vlasy jako aksamit* měla rychtářka Frantina, Enefa (*Kantůrčice*) i Jírovcová (*Vesnický román*). Dlouhé vlasy *černé jako peří kavky* krášlily Sefku (Sefka, *Ještědské povídky*, str. 63). Vlasy *jako loktušku z černého měkounkého aksamitu* najdeme u Juliny (Cikánka, *Ještědské povídky*, str. 70). Hojná přirovnání najdeme také pro vlasy měděné, kterými byly obdařeny Dalena a její matka

⁷² SVĚTLÁ, Karolína. Nemodlenec. S. 49

⁷³ SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 53

⁷⁴ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 182

⁷⁵ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 98

⁷⁶ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 129

⁷⁷ SVĚTLÁ, Karolína. Kantůrčice. S. 102

⁷⁸ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 69

(*Nemodlenec*). *S hlavy jí splývaly vlasy lesknoucí se jako zlato, v němž červánky se vzhlížejí.*⁷⁹ *Třpytil se její vrkoč jako lano z rudovlasého hedvábí.*⁸⁰ ... *jako dvě zlatá křídla dlouhé prameny rozpuštěných vlasů.*⁸¹ Další zmiňovanou barvou je plavá. Vlasy připomínající *zlatý plášť, které se v temnosti třpytily jako ryzí zlato* najdeme u Karly (Lesní panna, *Ještědské povídky*, str. 37). Zvláštní odstín světlé barvy má také Vojtěška, kterou Světlá přirovnává k *záplavě prchavých lepokamů* (Divousové, *Ještědské povídky*, str. 359). Ženy krásily vlasy husté a dlouhé. Silný pletenec vlasů dosahující až ke kotníku měla Dalena (*Nemodlenec*), rychtářka Frantina si dokonce musela své vlasy k hlavě přišívat. *Jak by byla udělala krok, rulíky by se jí byly s hlavy svezly, musila na ně vychytrát jehlou s nitmi.*⁸² Enefa měla *dva rulíky silné jako mužské rameno; zatačela si je v teple „do komínků“ a pořád musila hlavu popostrkovat nazad, tak byly těžké, sotva je unesla.*⁸³

POSTAVA

Tělesná stavba se liší u mladých dívek a dospělých žen. Ženy statné a silné představují často hospodářky, jejichž proporce jsou ukazatelem váženosti a zralosti. Větší váha ostatně odpovídala tehdejší představě důstojnosti. Naopak mladá děvčata se pyšní vysokou, štíhlou postavou, *ktou v opasích bylo lze obepnout* (Enefa, *Kantůrčice*, str. 14). Takové tělo mají dívky, které nepoznaly úděl těžké fyzické práce. Naopak ženy uvyklé práci na polích či při hospodářství mají postavu mohutnou, ale stejně mrštnou, obratnou a působí křehce. *Přeběhla-li louku, ani jediného kvítí na ní nepomačkala, tak lehký měla krok.*⁸⁴ *Prohýbala se, jako by v sobě ani kůstky neměla.*⁸⁵ *Byla vysoká a silná, jako mladá líška dobře ujmoutá.*⁸⁶

POETIKA JMEN

V souvislosti s vnitřní a vnější charakteristikou lze zmínit zvláštnosti týkající se jména ženských hrdinek, které je také důležitou součástí charakteristiky postavy. *Ovlivňuje složky literárního díla, počínaje složkou zvukovou (jméno tvoří opakující se zvukový komplex) přes složku tematicko-syžetovou (jméno se může stát leitmotivem; někdy text zahrnuje „příběh“ jména nebo jméno hraje určitou roli v rozvoji syžetu) až po smysl*

⁷⁹ SVĚTLÁ, Karolína. *Nemodlenec*. S. 49

⁸⁰ Tamtéž, str. 55

⁸¹ Tamtéž, str. 60

⁸² SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 53

⁸³ SVĚTLÁ, Karolína. *Kantůrčice*. S. 39

⁸⁴ SVĚTLÁ, Karolína. *Kříž u potoka*. S. 71

⁸⁵ SVĚTLÁ, Karolína. *Ještědské povídky*. S. 76

⁸⁶ SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 53

díla.⁸⁷ U Světlé se většinou jedná o nemotivovaná pojmenování, v nichž není patrná souvislost s postavou. Volí jména, která se ve společnosti běžně vyskytovala. Nejčastěji se setkáváme s pojmenováním pomocí křestního jména (Sylva, Dalena). U některých hrdinek se seznamujeme i s jejich příjmením, které ale většinou přijímají až po svatbě (Eva Potocká). Příjmením pojmenovává Světlá ženy představující matky (Jírovcová, Rozkovcová, Vraná, Roháčová). Často se také v příbězích objevuje pojmenování jen skrze funkce či povolání, které postava vykonává (selka, rychtářka), či přezdívká narážející na určitou výraznou vlastnost hrdinky (Kantůrčice, Větrně).

5.3 Typologie ženských postav ještědských próz

Karolína Světlá ve svých ještědských románech a povídkách na jedné straně vytváří ušlechtilé venkovské typy, které vynikají nad ostatními svými mimořádnými volnými vlastnostmi a mravním vědomím. Mezi nejvýraznější znaky těchto hrdinek patří:

- touha prolomit hráze společenských předsudků,
- schopnost obětovat své štěstí pro druhé,
- schopnost obrodného a pokrokového působení na okolí.

Na druhé straně jako jejich protiklad autorka zobrazuje ženy bez svědomí, morálky, typické zástupkyně tehdejší povrchní společnosti. Na základě tohoto zjištění se ve své typologii pokouším o možné dělení hrdinek ještědských próz Karolíny Světlé dle těchto nejvýraznějších charakterových znaků.

Rozsáhlost ještědské tvorby zmíněná v úvodu práce naznačuje, že Světlá ve svých prózách vytvořila velké množství ženských postav. Z tohoto důvodu jsem se pokusila o rozdělení vybraných hrdinek do několika skupin dle charakteru, jednání, vztahů k mužům i druhým lidem. V každé skupině nejprve popisuji obecné znaky daného typu a následně vybírám několik typických zástupkyň, u nichž nacházím shodné charakteristiky, a jejich postavy dále analyzuji. Výchozí informace o postavách čerpám z ještědských románů, ve kterých jsou osobnosti ženských hrdinek ve své charakteristice nejvíce prokreslené. Právě hrdinkám ještědských románů věnuji v rámci skupiny největší prostor. K nim vybírám vždy několik dalších hrdinek z ještědských povídek, u kterých lze

---

⁸⁷ HODROVÁ, Daniela. -na okraji chaosu-. S. 599

vysledovat shodné znaky, a konfrontují je mezi sebou v rámci skupiny i vzájemně s dalšími typy.

Navrhovaná typologie hrdinek ještědských próz je kombinací modelů literárních teoretiků uvedených v předcházející kapitole.

U Světlé se setkáváme s odlišnými způsoby charakteristiky jejích hrdinek. Vytváří jak postavy explicitně definované, s jasně zjeveným charakterem, tak postavy, jejichž charakterizace a povaha je odkrývána postupně, nejčastěji v interakci s okolím. Při jejich analýze proto v typologii prakticky využívám přístup Daniely Hodrové, podle kterého lze jednotlivé postavy přiřadit k pólu postav–definic či postav–hypotéz právě dle způsobu jejich existence v textu.

Dalším teoretickým východiskem je kategorizace postav dle E. M. Forstera, jejíž kritéria pro dělení postav na ploché a plastické jsou pro následující typologii také určující. Jak se přesvědčíme v jednotlivých kategoriích, v ještědských prózách se setkáváme nejen s propracovanými, dynamickými charaktery ženských hrdinek, ale také s postavami, jejichž chování je motivováno pouze jednou myšlenkou a které se soustředí pouze kolem jediné vlastnosti. Tyto postavy působí ve své charakteristice zjednodušeně, jejich chování je neměnné, zastávají v příběhu jasně danou roli a z ní za žádné situace nevybočí.

Stejně tak je předkládaná typologie inspirovaná koncepcí V. J. Proppa. Z jeho modelu vychází v tom smyslu, že přisuzuje na základě poznaných vlastností a charakteristik ženským postavám ještědských próz konkrétní roli, funkci, v níž je určující zvláště chování a jednání postavy.

5.3.1 ŽENY-SPASITELKY DRUHÝCH

Prvním typem hrdinek zobrazovaným v dílech Světlé jsou ženy, které lze nazvat spasitelkami. Jejich jednání a rozhodování vede nějaký vyšší etický záměr, který se projevuje jako povinnost k druhému člověku, nejčastěji ve vztahu k muži. Ideálním stavem pro Světlou je, když žena jako bytost všestranně zralejší a zodpovědnější muže vede, dohlíží na něj a ukazuje mu pravé životní hodnoty. V ženách-spasitelkách Světlá vytváří zářivý mravní příklad, vzor ctnostné ženy, které není lhostejný osud druhých lidí a která za každé situace dovrší své spasitelské poslání, i za cenu vlastního sebezničení.

Ženy-spasitelky nejdou jednoduchou cestou vlastního štěstí. Dobrovolně si volí cestu utrpení a odříkání, vytrvale stojí po boku chybujících mužů, snaží se je osvobodit od špatných vlastností a ukázat správný směr lidského života. Charakterizuje je upřímný,

obrodný lidský cit, bezmezná oddanost svému poslání, snaha o změnu osudu druhého člověka, schopnost nejvyšší oběti jako závazného etického příkazu svědomí.

Prototypem takové ženy je Evička (*Kříž u potoka*). Do této čínorodé hrdinky vložila Světlá své přesvědčení o obrodném poslání a úkolu ženy nejsilněji. V její postavě už od dětství shledáváme vyzrálost ducha, soucit a účastný postoj k lidskému utrpení, což mimoděk poukazuje na její budoucí úlohu. Představuje myšlenku zřeknutí se vlastního štěstí ve prospěch vyšších, neosobních zájmů. *Což jsme na světě jen, abychom radost měli a šťastnými byli?*⁸⁸ Svou roli si volí dobrovolně, ve spasení a vykoupení druhého člověka vidí hlubší význam své existence, cestu, jak by *na světě tom pouze nezkvetla a neuvadla jako ta na poli květina*.⁸⁹ Proto když se dozví o osudech stíhajících každého muže rodu Potockých, *byloť u ní skutečně od prvního okamžiku rozhodnuto, že půjde tam, kam jí tak zřejmě ukazoval prst boží*.⁹⁰ O Eviččiných vlastnostech se dozvídáme jak skrze přímou charakteristiku, z řeči vypravěče a druhých postav, tak i prostřednictvím charakteristiky nepřímé, tedy z jednání její postavy. Od počátku jsou patrné autorčiny sympatie k ní. Její postava vyniká vysoko nad ostatní jedince, je vzdělaná, nezajímá se o světské radovánky a její nejmilejší zálibou je četba. Pilnost, pracovitost, obětavost se v ní skloubí v jedno a Světlá z ní tak činí obraz ideální pozitivní postavy. *Evička působila jen samou radost, každým dnem jinou a novou a každým rokem větší a dokonalejší*.⁹¹ Je vykreslena jako obětavá, moudrá, spravedlivá bytost, která má na prvním místě lásku ke svým blízkým. Působí jako křehká, naivní dívka, svou sílu a nezlomnou vůli ale dokazuje ve chvíli, kdy se potupená a zraněná odtrhává od milovaného Ambrože, aby dostala svému slibu, a dokazuje tak neměnnost svého etického záměru vykoupit osud Štěpána a naplnit tak poslání, které si uložila. Tím potvrzuje hodnotu lásky jako nejvzácnějšího citu vedoucího k mravní nápravě. *Nevykoupila jsem Potockých, pokořivše se před milostnicí mužovou, ale tenkrát jsem je vykoupila, když jsem se u kříže od tebe odtrhla*.⁹² Bohatý vnitřní život Evičky je prezentován také skrze vnitřní monology, které, jak už bylo zmíněno, se u Světlé objevují jen zřídka. *Nemohu klidně na to pomýšlet, že se Ambrož žení, poněvadž vím, že ho není žádná, ale pražádná ženština hodna; neboť žádná ho nepochopí, a co to je za lásku bez porozumění? Připadal by mi vedle ženy netečné, jako by na poušti se potácel, věčně žíznivý a lačný – vím, co je život takový, nepříteli nejhoršímu ho nepřeji, jakž tedy jemu?*⁹³

⁸⁸ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 121

⁸⁹ Tamtéž, str. 124

⁹⁰ Tamtéž, str. 124

⁹¹ Tamtéž, str. 41

⁹² Tamtéž, str. 240

⁹³ Tamtéž, str. 205

Postava Evy se v průběhu příliš nevyvíjí, sledujeme sice její psychologii a shledáváme bolestnou proměnu z ušlechtilé, ale naivní mladé dívky ve vyzrálou ženu, její základní charakteristiky se však během příběhu příliš nemění. Zůstává pevná ve svých názorech, lze ji tak označit za postavu–definici, která zastává po celou dobu svou neměnnou roli pozitivní postavy a jejíž chování je předvídatelné. *Eva naproti tomu je od začátku až do konce stejná a táž, věrná sama sobě. Ví, co chce, a na cestě za vysokým cílem nezakolísá ani jednou. Tyčí se nad námi všemi, stojí vysoko jako skála, která se sice neochvějně zdvihá k nebesům, ale která i studí a mrazí.*⁹⁴

Co do morální důslednosti připomíná Evu Rozička (Skalák, *Ještědské povídky*). Její osobnost ale na rozdíl od Evy není tak bohatá a komplikovaná. Oproti Evičce se řídí hlavně svým citem, který ji strhuje a motivuje její chování. Rozhodne se zachránit Jáchyma, v jehož tvrdé povaze cítí, stejně jako Eva ve Štěpánovi, dobré srdce. *Každý ho haněl, každý mu lál a nikdo se o tom nezmínil, že má přec jen dobré srdce.*⁹⁵ Z tohoto přesvědčení pramení nezvratnost jejího etického postoje. Veškeré její jednání je pak primárně určováno snahou zachránit jeho lidské jádro, spasit a povznést zpustlého mladíka na řádného občana. Stejně jako Eva si volí svůj osud a sama se nabízí jako Skaláková spasitelka. *Chci ho vytrhnout a navždy zachránit od hanby a bídy, neb vím, že má vzdor tomu všemu, co kdy tropil, přec jen dobré srdce.*⁹⁶ V jeho záchraně vidí poslání od Boha. *...jak byl by bůh sám mé kroky k místu řídil, kde jsi ležel opuštěn ode všech, a že chtěl, abych tě spatřila v celé tvé bídě a ničemnosti, abych se tě ujala a s tebou se o svou hojnost rozdělila.*⁹⁷ Chce ho zachránit, morálně i lidsky obrodit, probudit v něm zájem o vlastní osud, důstojnost a tím dává jejich vztahu hlubší smysl. To, jak dokáže působit její upřímný, čistý cit, pociťuje na sobě sám Jáchym. *Co byla Rozička v něm dobré srdce poznala a ocenila, tu ho také skutečně měl; co byla nad ním zaplakala, jako by byly její slze všechny zlé pudy s jeho duše smyly.*⁹⁸ Zbytek dobra, který dřímá v Jáchymově srdci, ale přichází nazmar v okamžiku, kdy se Roziččino útrpné snažení setkává s předpojatostí světa, který nezná slitování. Přes všechno neštěstí, které na ni Jáchym uvalil svým počínáním i které na sebe uvalila ona svou nezlomnou touhou po jeho záchraně, nasadila svůj mladý život, hrdost i jmění a do poslední chvíle zůstala jeho věrnou obhájkyň a přítelkyní. Ačkoli nedokázala bojovat proti omezenosti světa, stala se morální hrdinkou, která v mezní situaci podřídila celý svůj dosavadní život etickému příkazu svědomí a zřeteli k vyšší povinnosti. *I kdybych byla vše*

---

⁹⁴ MAZLOVÁ, Věra. Karolina Světlá: Kříž u potoka: Literárně estetický rozbor. S. 27

⁹⁵ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 151

⁹⁶ Tamtéž, str. 161

⁹⁷ Tamtéž, str. 156

⁹⁸ Tamtéž, str. 158

*věděl, co mne potká, přec bych nebyla jinak jednala. Ty jsi stál za to by člověk všechno za tebe nasadil.*⁹⁹

Podobně schematicky vykreslenou postavou je Anežka (Lamač a jeho dítě, *Ještědské povídky*). Schématickou v tom smyslu, že se projevuje také jen po jedné stránce, a to mravní. Je taktéž oddána myšlence pomoci Florikovi v okamžiku jeho úpadku. Její čin je motivován jak milostným citem, tak mravním pohnutím v její mysli. Anežka se Florika zpočátku vzdává pro jejich společenskou nerovnost, ačkoli ho nosí ve svém srdci. Její rozporuplný vztah, kdy se na jedné straně snaží uchránit ho před životem v těžkostech, protože on *ze zkušenosti neví, co je živobytí vytloukat* (str. 106), a na straně druhé je k němu poutána upřímným citem, který se naplno projeví ve chvíli, kdy se z Florika stává vyvrhel a všichni se k němu otočí zády, vrcholí v okamžiku, kdy se rozhodne pro společnou smrt, aby ho mohla spasit alespoň před Bohem, když se jí to nepodařilo na tomto světě. *...ty se utečeš k vyššímu soudci, a já půjdu s tebou, abych tam za tebe orodovala.*¹⁰⁰ Anežka tímto činem obětuje nejen své pozemské bytí, ale překračuje vlastní hranice a popírá ve jménu něčeho vyššího veškeré doposud uznávané hodnoty.

Ženou-spasitelkou, která svou obrodnou silou dokáže změnit mužův charakter, a tím i jeho osud, je také Enefa z Kantůrčice. Stejně jako Eva vyniká nad ostatní svou pílí, důvtipem a oddanou službou svým bližním. Je obdařena „darem ducha“, rozumí přírodním úkazům, zná jejich původ a je obdařena léčitelskými schopnostmi, kterými nezištně a obětavě pomáhá všem potřebným. Skrze její postavu se poprvé v ještědské próze setkáváme s oblastí čar a kouzel, řadou folklorních prvků, pověr a pověstí. Enefa je zástupkyní typické lidové moudrosti, která je konfrontována s povrchním, papírovým vzděláním, které lidi nepovznáší a nečiní je lepšími. Její postava je značně zidealizována, stylizována a skrze fiktivního vypravěče jsou její schopnosti nadsazovány a hyperbolizovány. *Podhajských Enefa, ta uměla pane, šít! Dělala stehy tak drobounké, jako když prosa nasype. Krejčík v Hodkovicích šil na mašině, ale nedokázal na ní práci onačejší, než Enefa. To se mohl přeptat v kterémkoli místě, nikde nebylo takové švadleny.*¹⁰¹ Její láska a morální působení vedou k duševní obrodě Otíka, městského synka bohaté mlynářky, který díky ní nahlédne faleš a omezenost městského prostředí. Neprojeví se to jen nápravou charakteru, ale mění se celý jeho dosavadní postoj k životu a jeho skutečným hodnotám. *Ona měla přec jen pravdu, že za nic nestojím, že nevím, proč a k čemu žiji, že činím vše jen z kratochvíle, že není ve mně ni hloubky, ni víry, ni*

⁹⁹ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 169

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 142

¹⁰¹ SVĚTLÁ, Karolína. Kantůrčice. S. 7

*přesvědčenosti! ...hynul' v směsici v prsou jeho burácející starý člověk a nový se z ní rodil. Nastal v něm okamžik oněch velkých, důležitých a jak se naoko zdá, náhlých obrátů.*¹⁰²

Postava Enefy představuje typ nenápadného, prostého venkovského člověka, který vyniká láskou k bližním, velkou mírou empatie a altruismu. Je schopná za každé situace hájit své stanovisko, značně se tak podobá postavě Evy a můžeme ji považovat za postavu–definici.

Ženy-spasitelky stojí nad svým mužem, do vzájemného vztahu dávají víc, než přijímají. Utváří tak dojem, že stojí lidsky výš. Rozhodnou se mu pomoci v okamžiku úpadku, často je k tomu vede zřetel k nějakému vyššímu cíli, což je povznáší téměř na nadlidskou úroveň. *Evička na svém povýšeném místě se vznášela jako na oblacích, víc andělu než dívce se podobajíc, její oči zářily tak svatě a líbezně jako hvězdy, vždyť se blížila stavení kletému, jehož se měla z vyšší vůle stát spasitelkou.*¹⁰³ ... *s nemalým překvapením pohlížel na krásnou děvku, z jejížto pohledu zářilo cosi velebného, nadpozemského.*¹⁰⁴

Spasitelkou muže se dobrovolně chtěla stát i Cilka. *Často dost se v ní ozývá přání, aby ho nějaká zlá nehoda potkala a on pozbyl všeho jmění a všech přátel – ach, pak by se ho nebála, doběhla by k němu aniž by jí tam kdos posílal, vše, co má, by mu nabídl, vším možným mu pomáhala, ba šla by za něj někam do služby, jen aby poznal, žeť ještě vděčných duší na světě. Kéž by se aspoň hodně nebezpečně a nakažlivě rozstonal, aby se ho každý štilil a jej opustil ona nehnula by se pak od jeho lože, sloužila by mu jako malému dítěti, třeba hned věděla, že z toho bude mít smrt.*¹⁰⁵ Chtěla se tak odvděčit Havlovi za jeho dobré srdce.

I sami muži přiznávají, jak důležitou roli žena po jejich boku hraje. To zaznívá z úst Otíka. ... *nejsem nikteraz takový, jak bych býti měl, že mám ještě daleko do výše. Jest ale úlohou milenky, ženy, aby muže dostala v pravý proud.*¹⁰⁶ Podobný názor zaznívá i od Florika. *Vždyť říkávají, že si žena muže dělá sama; jakého budeš tedy chtít, takového si ze mne uděláš.*¹⁰⁷

---

¹⁰² SVĚTLÁ, Karolína. Kantůrčice. S. 218

¹⁰³ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 133

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 124

¹⁰⁵ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 270

¹⁰⁶ SVĚTLÁ, Karolína. Kantůrčice. S. 203

¹⁰⁷ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 108

5.3.2 ŽENY-LOUTKY V RUKÁCH SPOLEČNOSTI

Společnost a její nařízení představují v dílech Světlé vyšší moc, které se nevypílají vzepřít. Ženy se těmito zákony a konvencemi nechávají ovlivňovat dobrovolně, nebo jsou jimi přemoženy a donuceny se jim podřídit. Stávají se tak obětí nespravedlivého uspořádání.

Tyto hrdinky představují ženy, které umravňují své touhy, city a vášně a na první místo, často i nedobrovolně, staví svůj rozum a zřetel k pravidlům a normám společenského řádu.

Nejvýraznější představitelkou ženy, jejíž život je zcela určován společenskými a náboženskými dogmaty, je matka Antoše Jírovce (*Vesnický román*). S její charakteristikou nás seznamuje autorka skrze přímou promluvu vypravěče. *Jírovcová vždy na sebe hleděla jako nějaká panička. Nikdy nebylo na ni nejmenšího slyšet. V létě přinášela si z práce vždy ještě vařiva a chleba domů, neměla s dítětem hladu. V zimě bylo hůř. Jírovcová si však nikdy nestěžovala na těžké živobytí. Neměla stýskání a bédování ve zvyku, nenadělala vůbec mnoho řečí. Tím pilněji hleděla si práce své.*¹⁰⁸ V jejím obraze vytváří Světlá prototyp pracovitě, pilně a zbožně ženy, která ctí za každé situace zákony společnosti a obecné mravnosti. Charakterizuje ji rigorózní mravní postoj, neměnný od začátku do konce. Sama přijímá svůj životní úděl, smiřuje se se svým osudem a nehodlá ho měnit. Utváří si vlastní životní filozofii, kterou žene až do krajnosti, a z té nesleví za žádných okolností. Jedná vždy pouze v souladu se svým přesvědčením. V otázkách náboženských je striktní a neústupná, nepřipouští jakékoli porušení božích přikázání, i kdyby bylo sebevíc oprávněné. Skrze ni Světlá zobrazuje dobové tendence, kdy nikdo nesměl vystoupit proti obecně uznávaným normám. Veškeré její jednání je určováno společenskými a církevními nařízeními, kterým neváhá postoupit štěstí své i ostatních. Na prvním místě je rozum, nikdy ne láska. Nezaznamenáváme u ní žádné proměny charakteristických znaků, je postavou plochou, jednostrannou, statickou, bez hlouběji prokreslené psychologie. Její charakteristika se v podstatě omezuje na zdůraznění a hyperbolizaci jediného znaku. V příběhu zastupuje svou roli neoblomné umravnitelky a v jejím myšlení neshledáváme žádný vývoj.

Podobná je postava mlynářky (*Kříž u potoka*). Ta je stejně schematickou postavou jako Jírovcová. Představuje typ submisivní vesnické selky, která je plně pod vlivem názorů lidí a dobové konvence, kterým se nedovolí jakkoli vzepřít. Předsudky a stereotypy určují její chování. *Mlynářka volně se počala svlékat v sedniče své ze smutečních šatů; bylo na ní znát, jak těžce se s nimi loučí, ale musila je odložit. Kdyby v nich byla ještě po*

¹⁰⁸ SVĚTLÁ, Karolína. Vesnický román. S. 16

„čtyřnedělní“ chodila, byli by lidé o ní říkali, že vyvádí jako nějaká paní, což by ji bylo více mrzelo, než kdovíco.¹⁰⁹ Poté, co ovdoví, je dle společenského požadavku nucena znovu se vdát a zabezpečit tak svůj mlýn. Svou povinnost přijímá ale bez výhrady a žije se svým novým mužem sice bez lásky, ale v souhře a vzájemné úctě.

Zde se setkáváme s další vlastností tohoto typu hrdinek. Často se vzdávají, ať už dobrovolně, nebo nedobrovolně, svých citů, které musí ustoupit jiným zájmům, mezi které patří právě zaopatření hospodářství či získání majetku. Sjednané sňatky patřily v tehdejších dobách mezi běžné jevy. Sňatek z rozumu podstupuje na přání rodičů i Andulinka (Přišla do rozumu, *Ještědské povídky*). Ta je nucena vzdát se své lásky k milovanému Urbanovi kvůli získání kusu pole. Trpí, ale vůli rodičů se podvolí. Její osud ale nakonec není tak tragický, brzy poznává, že v jejím muži jsou hodnoty a ctnosti, které jsou důležitější než milostné vzplanutí srdce, a „přichází do rozumu“. To je odrazem názoru Světlé, která se staví proti rozhodnutím učiněným z pouhého poblouznění, bez zřetele k vyšším hodnotám. *Kolik světu nepochopitelných lásek a sňatků, které si svou chvalně známou bystrozrakostí jinak vyložit nedovedu než výbuchem náhlé vášně u dívky dosud vždy chladné a klidné, zrodily se a rodí se posud ...*¹¹⁰ Tento odboj proti milostnému poblouznění hlásá i Evička. *Stydívám se k smrti, slýchám-li, že ta či jiná se vdává, poněvadž hoch si oblíbila a od něho upustit nechce, a nikoli aby sloužila starým jeho rodičům, či mladší jeho bratry a sestry vychovala neb zanedbané mu povznesla hospodářství.*¹¹¹ Ideálem se tak jeví postava Mildy (Teta Vavřincová, *Ještědské povídky*). Ta dobrovolně vstupuje ve svazek manželský s postarším sedlákem, aby ušlechtila sloužila jemu a jeho dětem.

Problematiku střetu jedince a společnosti, jsme mohli okrajově zaznamenat už v osudech Anežky (O krejčíkově Anežce, *Ještědské povídky*) a Rozičky (Skalák, *Ještědské povídky*). Tyto hrdinky ale ještě nebyly s to vzepřít se pokrytecké morálce a odporovat jejím příkazům. Taková je až postava Sylvy (*Vesnický román*). V této postavě Světlá vytváří typ člověka nové doby, který se pouští do boje proti falešné a pokrytecké morálce. U Sylvy došlo k výraznému dynamickému vývoji charakteru. Zpočátku se projevuje jako divoženka, která se svými vlastnostmi podobá spíše chlapci. Postupně ale u ní shledáváme vlastnosti, které ukazují, že se v ní skrývá více než jen prostořeké děvče. *Sylva byla sice divoka, neměla posud v hlavě jen samé šelmovství, ale povšimla si přec, že je rychtářka vždy neobyčejně pošmurna.*¹¹² Autorka jí přisuzuje převážně kladné vlastnosti, ale objeví se u ní i okamžik zakolísání. Jelikož vyrostla o samotě jen se svým strýcem, neznala

¹⁰⁹ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 25

¹¹⁰ SVĚTLÁ, Karolína. Upomínky Karoliny Světlé. S. 235

¹¹¹ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 127

¹¹² SVĚTLÁ, Karolína. Vesnický román. S. 92

povahy a neřesti lidí. Proto se nechala snadno strhnout k roli spolupachatelky křivdy páchané na Antošovi. *Nepřipadlo jí, aby vyčkala jeho příchodu, by se na svoje oči přesvědčila, jestli se věci skutečně tak mají, jak tomu rychtářka chtěla. Věřila paní své na slovo, jsouc sama neschopná lži, odsoudila a ztratila Antoše nadobro.*¹¹³ V okamžiku, kdy nahlédne skutečnou povahu situace, se poprvé setkává s falší, lží a pokrytectvím lidské společnosti, do které vstoupila. V tom lze shledat její jedinou vadu. Její postava ale díky tomu působí jako skutečný, reálný člověk, který se musí vyrovnat se svými nedokonalostmi. Tragičnost Sylvina osudu má na svědomí střetnutí práv každého jedince na šťastný život s obecnými, průměrnými názory společnosti. Tyto zákony, které tak tvrdě zastupuje Antošova matka, neberou v potaz oprávněnost lidského jednání, neznají slitování a vyžadují slepou poslušnost. Sylva se vzdává svého práva na štěstí a zachraňuje tak Antoše před kletbou jeho ženy. V tomto okamžiku se stává typickou hrdinkou Světlé, kterou charakterizuje mravní síla a obětavost pro druhé, se kterou jsme se setkali už u žen-spasitelek. Sylva se po ztroskotání svého snu o šťastném životě odebírá dobrovolně z pokrytecké lidské společnosti do osamocení a její životní náplní se stává obětavá pomoc trpícím. Postava Sylvy vyniká, oproti mlynářce a Jírovcové, mimořádně propracovanou psychologií a plností charakteru. Pro její myšlenkový vývoj a nepředvídatelné chování ji lze přiřadit do kategorie postav–hypotéz.

Ze strachu před společností a jejími nařízeními utíká za svobodou Julina (Cikánka, *Ještědské povídky*). Ta představuje dívku jemnou, až nadpozemskou, která se svým chováním často stává nepochopitelnou pro své okolí. Vymyká se z kruhu svých vrstevnic tím, že má na zřeteli zájmy přesahující záležitosti běžného života. Proto ji pouta společenských norem a povinností vyděsí natolik, že i když může mít milujícího muže a žít v poklidu a blahobytu, raději volí cestu kočovného, ale šťastného života tanečnice. *Když pomyslím na vdavky, na ty starosti s hospodářstvím, s čeládkou a na všecky ostatní svízele na polích i v domě, tu se mi k smrti zasteskne a já pláču truchlivostí a zlostí, že jsem tak neuznalá, ničemná a nevděčná!*¹¹⁴ *Chtěla bych něco umět, čím bych lidi tak potěšila, jako těší toto ptáče mne, pak by bylo uleveno vši ve mně tísní. Nedbám o bohatství, o velký statek, o dobré živobytí, chci žít skrovně, volně, vesele, jiným i sobě k radosti, jako zde ta pěnice v keři!*¹¹⁵

¹¹³ SVĚTLÁ, Karolína. Vesnický román. S. 93

¹¹⁴ SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 70

¹¹⁵ Tamtéž, str. 71

5.3.3 ŽENY POKROKOVÉ

Jako ženu pokrokovou můžeme označit hrdinku Světlé, která představuje ...*typ vášnivě subjektivistky, plné reflexe a touhy po uplatnění společenském.*¹¹⁶ Nejvýraznější vlastností tohoto typu žen je angažovanost pro pokrok. Charakterizuje je touha vychovávat, vzdělávat, působit aktivně v lidském společenství. Ženy pokrokové jsou prodchnuty národním duchem, uvědomují si svou příslušnost k celku a stávají se vzorem pro ostatní.

Se zřetelem k obecnému blahu jsme se okrajově setkali již v postavách Evičky (*Kříž u potoka*) a Enefy (*Kantůrčice*). Jejich působení má spíše soukromý ráz, uplatňují se jen v úzce vymezeném prostoru otázek týkajících se jedince. Zatím jim autorkou není dána schopnost samostatně vystoupit a aktivně bojovat, snaží se proto pro myšlenku osvětové činnosti a přínosné práce pro kolektiv získat své muže. Eva zachraňuje Štěpána nejen pro sebe, ale i pro ostatní. Spatřuje v něm člověka předurčeného k pokrokovému působení v lidské společnosti, věří v jeho moc a skutky, které by mohl pro druhé vykonat jako platný člen své obce, a pro tuto úlohu se ho snaží získat. *Ten teprv u mne mužem celým, jenž o jiné se stará jako o vlastní rodinu.*¹¹⁷ Stejně tak se snaží přesvědčit Ambrože, aby sdílel s ostatními lidmi své velkolepé myšlenky. *Budu se na tebe hněvat jako na sobce nejhoršího, nerozdělíš-li se o skvosty, jimiž tak hojně teď mne samotnou daříváš, ještě s jinými.*¹¹⁸ I postava Enefy chce přispět k obecnému blahu. Vidí, jak Otík promrhává své vzdělání, kterým by mohl být lidem prospěšný a vyčítá mu to. *Ó, zavřete pak přec ty své školy, vy měšťáci; spalte ty své knihy, vy učenci – nestojí věda, vaše učenost za nic, když jí se nestáváte lepšími.*¹¹⁹ Po svém napravení se Otík stává dle jejích rad příkladným vzdělavcem, který si uvědomuje svou úlohu a poslání. *Takový občan, jaký bude ze mne po takových zkušenostech, není tu daleko široko.*¹²⁰ Jejich úsilí a působení má tak účinek nejen v jejich individuálních osudech, ale také v širším lidském společenství.

Ženou, která jde ve svém pokrokovém úsilí nejdál, a stává se tak hlavní představitelkou této skupiny, je Frantina ze stejnojmenného románu. V ní se organicky spojují myšlenky, se kterými jsme se setkali u předešlých hrdinek jen okrajově a jakoby mimoděk – kritika zákonů společnosti a její morálky, vytyčení etických zásad a úkolů člověka nové doby. Její snahy mají nejiniciativnější a nejaktivnější charakter. Stává se

---

¹¹⁶ NOVÁK, Arne. Myšlenky a spisovatelé. S. 102

¹¹⁷ SVĚTLÁ, Karolína. Kříž u potoka. S. 153

¹¹⁸ Tamtéž, str. 202

¹¹⁹ SVĚTLÁ, Karolína. Kantůrčice. S. 204

¹²⁰ Tamtéž, str. 230

obhajovatelkou práv všeho lidu a dává se cestou nikoli služby jiným, jak tomu bylo například u Sylvy, ale boje za jiné.

Frantina je, stejně jako i všechny výše zmíněné hrdinky, výjimečná žena, která se od svého okolí odlišuje vzhledem i charakterem. *Frantina je idealizovaným lidovým typem, v němž je tělesná krása nerozlučně spjata se všemi duševními přednostmi, s dobrotou srdce, pronikavým rozumem, nadáním, důvtipem, představitivostí.*¹²¹ Světlá v ní vytváří typ silné, emancipované ženy, mužovy spolubojovnice, která je nejen stejně schopná, ale v mnohém ho i předčí. Do té doby, *co si páni umínili k tomu musili rychtáři přikývnout, necht' se jim líbilo či nelíbilo, do ničeho mluvit nesměli, jen býti pořád hezky zticha, třeba si páni usmyslili nějaké zas nové na lid břemeno* (Frantina, str. 17). Od chvíle, kdy ale začala rychtařit Frantina, začíná zavádět nové pořádky. *Žádný snad rychtář v celých Čechách v oné době pánům tak se nepostavoval jako ona, a troufal-li si přec, zajisté tak obratně při tom si nepočínal, aby z toho nikdy žádné nepovstaly spory.*¹²² Přestavuje také typ pokrokové hospodyně. *Ona první v horách našich zavedla cejchy proužkované. Škopíčky a tlukačky se žlutými obroučky měla ona také u nás první a polici skleněnou také.*¹²³ S její postavou se seznamujeme skrze personálního vypravěče. Tím je její nejlepší přítel Bartolom. Frantina, stejně jako Sylva, byla vychována v osamění. Žila pouze po boku strýce, který nevěřil lidem a nabádal ji k opatrnosti před tím *falešným plemenem* (str. 68). I přes jeho vliv se v ní ale naopak probouzí zájem o lid, touha přiblížit se mu a něco pro něj vykonat. Vystupuje, i přes varování strýce, ze své samoty do lidské společnosti a setkává se s nespravedlností a krutostí páchanou na pracujících venkovanech. *Nevěřila jsem dříve, bylo-li mi řečeno, že je člověk na člověka tuze zlý, že se mezi sebou všemožně utiskují a nenávidí, nejhorší jeden druhému že dělají.*¹²⁴ Vzrůstá v ní odpor proti sociálnímu uspořádání, který vrcholí její vzpourou proti celé společnosti a touhou altruisticky pomáhat druhým. Frantina se staví proti církevní i světské vrchnosti, proti zvlí panstva a zastupuje myšlenku lidské vzájemnosti. Její postavu charakterizuje láska k bližnímu, nejvyšší měrou se projevuje jako odhodlaná bojovnice za práva všeho lidu. Za každé okolnosti se spoléhá jen na svůj vlastní rozum, což je následek strýcovy výchovy, který jí odmala vštěpoval realistický pohled na svět. *Co bych do tebe mluvil? Máš zdravé oči, zírej, dobrý sluch, naslouchej, zdravou hlavu, porovnávej a na vše, co ti je*

---

¹²¹ ŘEPKOVÁ, Marie. Vypravěčské umění Karolíny Světlé: k proměnám tématu a tvaru její ještědské prózy. S. 92

¹²² SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 96

¹²³ Tamtéž, str. 48

¹²⁴ Tamtéž, str. 58

*vědět potřebí, sama snadno přijdeš, jako že jedna a dvě jsou tři. Cizí moudrost nikdy za svou nepřijímej, nevěř, o čem se nepřesvědčíš.*¹²⁵

Z toho vyplývá i její další charakteristická vlastnost. Frantina se nestaví kriticky a bojovně jen proti vrchnosti, ale za strůjce lidského neštěstí považuje i konvenčně ustálené názory lidí. Ti totiž sami dávají pánům možnost, aby je utlačovali, tvrdíce, že *vrchnost je nad lidem od boha samého postavena* (str. 61). Tuto myšlenku racionální Frantina ostře odmítá a nabádá lid, aby *nesváděl vždycky na boha, co si tu lidé protimyslného ukutí* (str. 61). Vyjadřuje názor, že špatnému společenskému řádu je největší oporou právě náboženství. Zdravým rozumem se snaží překonávat tyto předsudky a dogmata, bojuje proti zaostalosti, nevědomosti a odevzdanosti lidu. Sama vyrostla v ateistickém prostředí a byla vychovávána k racionalistickému nazírání na skutečnost. ... *já zas se divím vám, že na to přísaháte a umíráte, co nikdo z vás na svoje oči jste neviděl a kam rozum váš nikdy dosáhnouti nemůže.*¹²⁶ Postava Frantiny je pokroková v tom smyslu, že vyjadřuje zcela jiný názor na chod a uspořádání světa než všechny postavy, o kterých jsem se již zmínila. Je první ženou z díla Světlé, která jasně vystupuje proti existenci Boha. Předchozí hrdinky projevovaly svou zbožnost. Nebyly sice šiřitelkami víry a zachovávaly si vlastní rozum, stále ale udržovaly náboženské obřady, tradice, zvyklosti. S otevřeně vyjádřeným nenáboženským, proticírkevním postojem se setkáváme až u Frantiny. V její postavě se nejvíce odráží názor samotné autorky, která taktéž směřovala k ateismu. Své přesvědčení vyslovila v dopise Janu Nerudovi. *Pronikla jsem tehdy duší zděšenou tajemství života a smrti a konečně jsem nahlédla, že není boha nad námi ... Kam jsem obrátila svůj zrak, tam se šklebilo na mne ze sto prázdných důlek to strašlivé nic, z něhož jsme pošli a do něhož se vrátíme, žádné budoucnosti, žádné věčnosti, žádné naděje tedy ni na zemi, ni na nebesích, všecko lež, všecko klam, všecko, všecko mam, i ta naše ctnost!*¹²⁷ Dále tuto myšlenku rozvíjí i v románu Nemodlenec.

Stejně jako Sylva (*Vesnický román*) či Eva (*Kříž u potoka*) se Frantina dostává do morálního konfliktu. Je postavena před volbu mezi láskou a tím, co jí ukládá morální kodex. V okamžiku, kdy odhalí skutečnost, že Apolín je vůdcem lesních zlodějů, ho sama zabíjí, aby dostála svému přesvědčení. Zároveň tak podstupuje tu největší oběť a nad spokojenost a blaho osobní staví blaho společnosti. ... *ty jsi se mstil, odplata minout tě nesmí, tys prolil na tisíce slzí, nemůže ti dopřán býti blaženosti úsměv, tys usmrcoval a za*

¹²⁵ SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 63

¹²⁶ Tamtéž, str. 77

¹²⁷ ŠPIČÁK, Josef. Karolína Světlá. S. 187

*to já tě usmrcuji.*¹²⁸ Dokázala tak, jak pevně stojí za svým názorem, že *všichni lidé musí člověku více platit, než z nich jediný.*¹²⁹

Charakteristika Frantiny je oproti ostatním postavám románu mnohem více prokreslená, bohatší, složitější, má vedoucí pozici v příběhu a vedlejší postavy mají spíše jen pasivní úlohu. Neprochází složitým mravním vývojem, který lze spatřit například u Sylvie, ale vstupuje na scénu jako člověk dospělý, hotový, vyzrálý, s jasně vyhraněnými názory a postoji. Označujeme ji proto jako postavu–definici.

5.3.4 ŽENY S TVRDÝM SRDCEM

Postavy, které můžeme charakterizovat jako ženy s tvrdým srdcem, utváří kontrastní poměr k hrdinkám, o nichž jsem doposud pojednávala. Výše zmíněné hrdinky se neoddávají svým citům a vášním, nemají sklony k prudkým citovým reakcím, vždy umravňují své chování, na první místo staví svá přesvědčení, morální stanoviska a vyšší, ušlechtilé cíle. Oproti tomu postavy představující typ žen s tvrdým srdcem jsou vášní a citovými afekty zcela ovládané. To v nich probouzí zlobu, nenávist, žárlivost, jejich charakter je deformován sobectvím, závistí, touhou po majetku či společenském postavení.

Světlá záměrně ve svých dílech zobrazuje charaktery paralelně odlišné, vytváří protikladné dvojice, kdy na jedné straně zveličuje, hyperbolizuje vlastnosti kladných ženských hrdinek a na straně druhé do extrému vyhrocuje negativní vlastnosti postav záporných. Střetávání těchto vzájemně si odporujících charakterů vede ke konfliktům a tím autorka dosahuje dramatického účinku díla.

Kladné a záporné postavy jsou hned od počátku velmi viditelně odlišeny. Často se již v první charakteristice dozvídáme, jakou povahu v rámci děje bude ta či ona postava mít. Vnitřní i vnější charakteristika kladných hrdinek je velmi bohatá. Oproti tomu u postav záporných je většinou zdůrazňována jen nějaká jejich negativní vlastnost. Působí tak velmi schematicky, jednostranně. Lze je označit za postavy typizované, vyznačují se často obecnými charakterovými rysy, kterými reprezentují určitý typ lidí z vesnického kolektivu. Představují typy nadutých selek – Cívková (Námluvy, *Ještědské povídky*), závistivých a povrchních slečinek – Petrona (Z vypravování staré žebračky, *Ještědské povídky*) či venkovských drben – puty (Večer u koryta, *Ještědské povídky*).

Postavy žen spadající do této kategorie můžeme rozdělit na takové, jejichž povahy se v průběhu příběhu zásadně nemění, jeví se čtenáři od začátku do konce jako postavy

¹²⁸ SVĚTLÁ, Karolína. Frantina. S. 218

¹²⁹ Tamtéž, str. 217

záporné, a na ty, které prochází určitou duševní proměnou, která způsobuje, že na konci příběhu se představují jako postavy s charakterem odlišným, než jakým se zdál na začátku. Na základě toho se pak liší i vyústění jejich osudů.

Za zápornou postavu bez vývoje můžeme označit zemanku Marii (*Nemodlenec*). Její povaha už od počátku není vykreslena pozitivně, je tvrdá, zlostná, mlčenlivá, retrospektivně se ale ústy vypravěče dozvídáme, že její chování je ovlivněno událostmi z jejího mládí. Manžel ji násilím unesl a přinutil stát se jeho ženou. Ona však ve svém srdci nosila jiného a vůči svému manželovi se navždy zatvrdila. Zůstala chladná jak k němu, tak i ke svým dětem. *Dcera její, krásná jako druhdy matka, před málo měsíci jí zemřela. Ale ani nad mrtvolou její nezarosilo se oko zemančino.*¹³⁰ Její srdce navždy ztvrdlo a ona svému muži nikdy neodpustila. Jediné citové pohnutí u ní spatřujeme ve vztahu k jejímu bývalému milenci, na kterého neustále vzpomíná a kvůli kterému se trápí. Zjištění, že on ale nestrávil život vzpomínáním na ní, naopak prožil život naplněný láskou a zplodil dceru, je pro ni poslední ránou. *Tenkrát zemanka ani sebou nepohnula, rána ta padla na její srdce takovou mocí, že již nekrvácelo, rozdrtila je nadobro.*¹³¹ V tom okamžiku si uvědomí, jak zbytečně promarnila svůj život, a motivací veškerého jejího dalšího jednání se stává pomsta. V jejím jednání ani povaze nedochází za žádné situace k převratu, mstí se za křivdu, která byla napáchána na její osobě a snaží se zničit životy druhých. Nenávist a zloba se jí drží i na smrtelné posteli, umírá zhrzená a osamělá.

Podobný osud stihá i rychtářku (*Vesnický román*). Oproti zemance pozorujeme u této postavy určitý vývoj. Nejedná se však o mravní růst, který lze pozorovat u výše zmíněných hrdinek, nýbrž o mravní úpadek. Hned na počátku poukazuje vypravěč na její negativní rysy a vlastnosti. Je náladová, nestálá, marnivá. *V kostele byla vždy nejřednější, po každé měla něco nového na sobě. Takové látky, takové fábory, takové krajky, jaké mívala rychtářka na sobě, nebyly dosud v horách vídány.*¹³² Její nejvlastnější povaha se ale skutečně začne vyjevovat v okamžiku, kdy její přehnaná láska a náklonnost k Antošovi ovládne její rozum a začne se měnit v posedlost. Postupně přerůstá její pokřivený cit v nenávist a jediné, co má na zřeteli, je, jak by se Antošovi pomstila a pokořila ho. Rychtářku bychom mohli označit podle Forsterovy typologie za postavu oblou. Oproti zemance ji charakterizuje více než jedna vlastnost a v průběhu děje se rozvíjí.

Druhou skupinu představují hrdinky, které se jeví jako ženy s tvrdým srdcem, ale postupně v jejich mysli dochází k prudkému psychologickému převratu a následně tak k celkové proměně jejich dosavadních charakteristik.

---

¹³⁰ SVĚTLÁ, Karolína. *Nemodlenec*. S. 28

¹³¹ Tamtéž, str. 50

¹³² SVĚTLÁ, Karolína. *Vesnický román*. S. 48

Nejvýraznější představitelkou tohoto typu je Dalena (*Nemodlenec*). Ta v útlém dětství ztratila matku a vychovával ji pouze otec, kterého bezmezně milovala a ctěla. Když se dozvěděla o křivdách, kterých se dopustili na jejích rodičích příslušníci rodu Luhovských, stala se dobrovolně nástrojem jejich pomsty. *Jak jsem zašlápla teď před tváří tvou dopal ten a patou jej potřela, že se již nikdy vznítiti nemůže, tak, ó duchu nebeský, šlápní na duši mou a bez milosrdenství ji potří, ozve-li se v ní jediný jen okamžik touha jiná, než kterak bych odplatila té, ježto se jmenuje mezi lidmi zemanka Luhovská, a potomstvu jejímu, čímž se zpupná její ústa prohřešila na životě otce mého, na cti matky mé.*¹³³ Rozdíl oproti zemance a rychtářce je v tom, že Dalenina proměna není následkem špatného charakteru, ale vnějších okolností. Její postava je vnitřně rozpolcená, neustále se v ní odehrává duševní boj mezi touhou po vykonání spravedlivé pomsty na trýznitelích jejích rodičů a láskou, kterou chová právě k jednomu z nich. *I potlačila vší silou výkřik srdce svého a šlápla si naň před tváří svých nepřátel k poctě rodičů svých ještě krutěji než jí naň šlápl bůh ... ne, nesměla odpustit krvi ženy, kteráž nařkla krev její, musila s ní válčit, jak to slíbila, až do potření, vlastníma rukama postavití mezi sebe a to, co poznala nejdražšího na světě, hráz hroznou, svatou, nepřekročitelnou.*¹³⁴ V tom vidíme podobnost s postavou Frantiny, která také Apolínovi nedokázala zapomenout činy, kterých se dopustil na ostatních. Její pomstychtivost, která doposud řídila veškeré její jednání, je nahrazena smírlivým gestem odpuštění v okamžiku, kdy se setkává se svojí sestrou a rozhodne se vzdát se svého štěstí a přenechat jí milovaného Míchala. Dalena se tak nakonec odpoutává od všech negativních vlastností a ačkoli nedojde svému štěstí, nalezne alespoň klid a úlevu pro svou duši, což se zemance ani rychtářce nepodaří. Pro její proměnu a nepředvídatelné reakce ji lze přiřadit do kategorie postav–hypotéz.

S myšlenkou pomsty ve jménu památky rodičů se setkáváme také u hrdinky povídky *Z Ještěda*, kterou autorka nazývá *dcerou pluhařovou*. Její motivace jsou obdobné jako u Daleny. *Starý vlk, z jehož pochází krve, veliké se viny dopustil proti zesnulé matce její; syn bude pykat za otce.*¹³⁵ Povahokresba této hrdinky není nijak detailně propracována, jako tomu je u Daleny, shledáváme stejný obrat v její mysli, který ale čtenáři není nijak osvětlen, a její jednání oproti Daleně působí nepřesvědčivě a nemotivovaně. *Konečně dívka se vzchopila a daleko od sebe odhodila věnec svatební, jímž všetečně ozdobila skráně, než přistoupila k vězni, aby mu darovala za lásku smír a život.*¹³⁶

¹³³ SVĚTLÁ, Karolína. *Nemodlenec*. S. 58

¹³⁴ Tamtéž, str. 136

¹³⁵ SVĚTLÁ, Karolína. *Ještědské povídky*. S. 93

¹³⁶ Tamtéž, str. 97

Pro tento typ ženských hrdinek je charakteristické intrikářství, kdy se pro svůj záměr neštítí nečestných a nekalých praktik. Často pro pomoc sahají i do oblasti čar, kouzel a černé magie.

Jako samostatnou podskupinu bychom v rámci této kategorie mohli vyčlenit ženy-matky s tvrdým srdcem. V těchto postavách Světlá demonstruje opačnou formu působení ženy na muže, než se kterou jsme se setkali u žen-spasitelek. Tyto ženy mají záporný vliv na své syny a často jim svým jednáním škodí. S touto vlastností jsme se nejvýrazněji setkali u výše zmiňované Jirovcové (*Vesnický román*). Ta ovlivňuje Antoše ve jménu církevní morálky a zákonů společnosti. Její snahou je primárně to, aby zůstal věrný její životní filozofii a bezvýhradně ctil zásady, které mu odmala vštěpovala. To, zdali bude šťastný, či ne, je pro ni vedlejší. Jde jí předně o to, aby zůstal dál příkladným občanem a křesťanem. Její povaha je pevná a důsledná. *On, jenž se byl vyšinul povahou na prvního v obci občana, k němuž pohlíželo tolik lidí s úctou, s nímž jich tolik bralo radu, považující ho za vzor rozumu, rozvahy a počestnosti, on jim chtěl najednou dát takové pohoršení!*¹³⁷

Tyto matky často ke svým dětem nepřilnou. S tím jsme se setkali už u zemanky (*Nemodlenec*). Stejně chladný vztah má ke svým potomkům i rychtářka (*Vesnický román*). *Rychtářka nevšímala si mnoho dítěte svého, kupovala mu sice pilně drahé hračky, pamlsky i pěkné šaty, ale po celý rok nevidělo u ní jasného oka. Hnětlo ji, že je tak málo hezké, tak málo čiperné, jí ve všem tak nepodobné.*¹³⁸ Na své dva syny, které má s Antošem, žárlí, protože jí ubírají Antošovu lásku. V okamžiku, kdy onemocní nakažlivou chorobou, je raději opouští, než aby riskovala zohyzděnou tvář. Matkou, které je přednější bohatství než život vlastního syna, je Roháčová (*Divousové, Ještědské povídky*). *Vám jest milejší to, co jste napředla, co jste rozsela, co jste nažala, co do truhel svých jste nahospodařila, než vlastní vaše dítě, než srdce jeho, štěstí jeho, život jeho, vidíte?*¹³⁹ Tato povídka má předobraz ve skutečné události, která se stala v Doleních Pasekách roku 1861.¹⁴⁰ Podobný charakter má matka Rozkovcová (*Lamač a jeho dítě, Ještědské povídky*). *O svoje děti nikdy nedbala. Čím byly větší, tím méně jim přála. Mrzelo ji to, že jim musí vládu postoupit a jít na výměnek. Byla by chtěla zůstat paní do smrti.*¹⁴¹ Ať jsou ale matky jakékoli, synové je za každé situace ctí a uznávají. S tím jsme se setkali už u Antoše. Ten pod tíhou matčiných argumentů upouští od svého úmyslu rozvést se s nehodnou ženou. I Vilík, syn Rozkovcové, chápe svou povinnost k matce. *Vidím na ní hřích nelidský, a přece v ní*

¹³⁷ SVĚTLÁ, Karolína. *Vesnický román*. S. 192

¹³⁸ Tamtéž, str. 14

¹³⁹ SVĚTLÁ, Karolína. *Ještědské povídky*. S. 368

¹⁴⁰ ŠPIČÁK, Josef. *Karolína Světlá*. S. 527

¹⁴¹ SVĚTLÁ, Karolína. *Ještědské povídky*. S. 189

*musím do poslední chvíle ctít matku.*¹⁴² Postavy tvrdých matek jsou statické, bez vývoje. Jsou nazírány ze stále stejného úhlu pohledu, jsou charakterizovány několika rysy, které určují jejich jednání. Podle Forsterovy typologie bychom je mohli označit za postavy ploché, jelikož nejsou v rámci děje rozvedeny a soustřeďují se kolem jedné vlastnosti či myšlenky.

---

¹⁴² SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. S. 206

6. Závěr

Hlavním těžištěm literární tvorby Světlé jsou ženy, které hrají v jejích příbězích klíčové role.

V této práci jsem se pokusila o vytvoření typologie ženských hrdinek Karolíny Světlé na základě důkladného studia jejích povídek a románů z Podještědí, které zároveň tvoří primární literaturu předkládané práce. Je nutné předeslat, že toto členění jistě není závazné a jediné možné, záleží vždy na konkrétním úhlu, ze kterého hrdinky Světlé nazíráme. Nejde zde o postižení všech hrdinek, ale o návrh možného systému jejich dělení dle určitých společných charakteristik. Pozornost věnuji tomu, čím se od sebe jednotlivé hrdinky liší či co je naopak spojuje, čím jsou zvláštní a co způsobuje jejich výjimečnost. Na základě toho vytvářím jednotlivé kategorie založené na nejdůležitějších znacích a rysech, které můžeme pozorovat u hrdinek Světlé, a v rámci nich se pokouším charakterizovat typické ženské postavy. Z povídek a románů si vybírám několik zástupkyň daného typu, jejichž postavy dále analyzuji a konfrontuji mezi sebou, a poukazuji tak na fakt, že Světlá vytvářela své ženské postavy se shodnými či velmi podobnými vlastnostmi, názory i životními osudy. Největší prostor je v jednotlivých kategoriích věnován analýze ženských postav z velkých ještědských románových skladeb. Jejich povahokresba je oproti hrdinkám z ještědských povídek vykreslena do hloubky, proto jejich charakteristiky byly pro jednotlivé kategorie určující. Na základě společných znaků k nim přiřazuji vybrané postavy ještědských povídek, u kterých lze vysledovat shodné vlastnosti a rysy, a ověřuji tak platnost a funkčnost této možné kategorizace.

Ve své typologii se zaměřuji na vnitřní a vnější charakteristiku ženských hrdinek, jejich nejvýznamnější fyzické i povahové rysy. Dále zkoumám ženské hrdinky z hlediska jejich interakce s okolím, nejčastěji ve vztahu k mužským hrdinům. Každá ženská hrdinka má v díle Světlé svůj mužský protějšek, na který pozitivně či negativně působí.

V jednotlivých postavách sleduji i to, jak do svých hrdinek Světlá vkládá vlastní názory, přání a společenské ideály. Jako nadšená bojovnice za práva žen vytvářela postavy bojující za změnu nejen v rámci svých osudů, ale i v rámci společenského života. Skrze postavy se také ukazuje, jak Světlá ve svém díle některé dějové prvky a situace často opakuje. Je to například zdůraznění role ženy jako spasitelky druhých, nadsazování charakterů výjimečných jedinců nebo zřetel každého člověka ke společenským úkolům.

Zaměření práce na podještědskou literární tvorbu Karolíny Světlé nabízí prostor pro další bádání, které by mohlo vést k zodpovězení otázek, zdali je možné typově podobné postavy najít i v pražských povídkách a románech Světlé, zdali by se daly některé z navržených kategorií aplikovat i na hrdinky děl z pražského prostředí, případně jaké bychom u nich shledávali rozdíly a podobnosti oproti hrdinkám z Podještědí.

7. Seznam literatury a zdrojů

7.1 Primární

- SVĚTLÁ, Karolina. *Vesnický román*. Vyd. 1, Praha : Československý spisovatel, 1973. 213 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Kříž u potoka*. Vyd. 24, Praha : Knižní klub, 1994. 241 s. ISBN 80-7176-050-1
- SVĚTLÁ, Karolina. *Kantůrčice*. Vyd. 8, Praha : L. Mazáč, 1935. 243 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Frantina*. Vyd. 1, Praha : ČS, 1974. 229 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Nemodlenec*. Vyd. 1, Praha : ČS, 1976. 266 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Ještědské povídky*. Vyd. 2, Praha : SNKLHU, 1955. 543 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Ještědské romány I*. Vyd. 2, Praha : SNKLHU, 1955. 503 s.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Ještědské romány II*. Vyd. 2, Praha : SNKLHU, 1955. 343 s.

7.2 Sekundární

- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách : dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha : Libri Slon, 2005. 175 str. ISBN 80-86429-38-5
- ČECH, Leander. *Karolína Světlá : obraz literárně-historický*. Kutná Hora : Karel Šolc, 1907. 198 str.
- DUB, Ota. *Karolína Světlá*. Jablonec: Severočeské nakladatelství, 1975. 71 str.
- FORSTER, Edward Morgan. *Aspekty románu*. Vyd. 1, Bratislava: Tatran, 1971. 136 str.
- FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. 111 str. ISBN 978-80-85778-61-8
- HAMAN, Aleš. *Žena vražedkyně v Čechách a ve Francii v polovině 19. století: Frantina Karoliny Světlé a Zolova Tereza Raquinová*. Otázky českého kánonu. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006.
- HAVEL, Václav. *Karolína Světlá (k 25. výročí její smrti)*. Od Ještěda k Troskám, 1924.
- HODROVÁ, Daniela. *-na okraji chaosu-*. Vyd. 1, Praha: TORST, 2001. 865 str. ISBN 80-7215-140-1
- CHALUPA, František. *Karolína Světlá*. Světozor II, 1880, ročník 14, číslo 9

- KRUPÍČKOVÁ, Radoslava. BIERHANZLOVÁ, Libuše. Karolína Světlá: 24. 2. 1830 Praha - 7. 9. 1899 Praha: *Personální bibliografie vydaná u příležitosti 150. výročí narození*. Liberec: Knihovna Václava Kopeckého, 1980. 48 str.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Vyd. 1, Jinočany: H & H, 2002. 355 str. ISBN 80-7319-020-6
- MALÍNSKÝ, Jiří. *Moderní pohled na ještědské prózy Karolíny Světlé*. Sdružení rodáků a přátel kraje Karolíny Světlé, 1981, č. 9
- MAZLOVÁ, Věra. *Jazyk Karolíny Světlé*. Naše řeč 4-5, 1948, roč. 32, dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4074>
- MAZLOVÁ, Věra. *Karolina Světlá: Kříž u potoka: Literárně estetický rozbor*. Vyd. 1, Praha: Jos. R. Vilímek, 1946.
- MOCNÁ, Dagmar - PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd.1, Praha - Litomyšl: Paseka, 2004. 699 str. ISBN 80-7185-669-X
- NERUDA, Jan. *Český román vesnický a jeho tvůrkyně*. Naše listy, 27. 1. 1869, č. 27
- NOVÁK, Jan Václav - NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. Vyd. 5, Brno: Atlantis, 1995. 1804 str. ISBN 80-7108-105-1
- NOVÁK, Arne. *Zvony domova*. Praha ; Brno: Novina, 1940. 371 str.
- NOVÁKOVÁ, Teréza. *Karolina Světlá, její život a její spisy*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890. 159 str.
- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2001. 287 str. ISBN 80-7290-045-5
- POHORSKÝ, Miloš. *Dílo Karolíny Světlé*. In SVĚTLÁ, Karolina. Ještědské povídky. Vyd. 1, Praha: SNKLHU, 1954.
- POHORSKÝ, Miloš. *K poznání života a díla Karolíny Světlé*. Česká literatura, 1960, roč. 8., č. 4
- PTÁČKOVÁ, Jindřiška. *Měštka Karolina?* Literární noviny, 1997, roč. 8, č. 25
- ŘEPKOVÁ, Marie. *Vypravěčské umění Karolíny Světlé*. Severočeské nakladatelství v Ústí nad Labem, 1977. 293 str.
- ŘÍHA, Ivo. *Kudy ke světovosti. Karolina Světlá jako kritická čtenářka*. Dějiny a současnost 9/2009.
- SVĚTLÁ, Karolina. *Upomínky Karolíny Světlé*. Praha: Libuše, 1888. 242 str.
- SVOBODA, Jiří. *Polarita osobnosti a tvorby – Pokus o konfrontaci Boženy Němcové a Karolíny Světlé*. In Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky Hodnoty a hranice. Vyd. 1, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006.

ŠPIČÁK, Josef. *Karolína Světlá: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Vyd. 1, Praha: Svobodné slovo, 1962. 428 str.

ŠPIČÁK, Josef. *Karolína Světlá*. Praha: Svobodné slovo, 1966. 386 str.

ŠPIČÁK, Josef. *Ještědské povídky Karolíny Světlé*. In SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské povídky. Vyd. 1, Praha: SNKLHU, 1954.

ŠPIČÁK, Josef. *Tvůrkyně českého vesnického románu*. In SVĚTLÁ, Karolína. Ještědské romány. Vyd. 1, Praha: SNKLHU, 1955.